

Katja Lahdentausta & Henna Strandén
Kestävä kehitys päivähoitossa
Henkilöstön näkemyksiä

Metropolia Ammattikorkeakoulu
Sosionomi
Sosiaaliala
Opinnäytetyö
5.4.2012

Tekijät Otsikko	Katja Lahdentausta, Henna Strandén Kestävä kehitys päivähoitossa – Henkilöstön näkemyksiä
Sivumäärä Aika	42 sivua + 1 liitettä Kevät 2012
Tutkinto	Sosionomi
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	
Ohjaajat	Lehtori Aini Ronkainen Lehtori Eija Raatikainen
Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Espoon kaupungin Päivähoidon kanssa. Espoon kaupunki liittyi vuonna 2011 kansainväliseen RCE-verkostoon, jonka tavoitteena on edistää kestävä kehitystä. Espoon kaupunki on asettanut tavoitteekseen, että vuoteen 2014 mennessä kaikissa kaupungin päiväkodeissa on oma kestävä kehityksen ohjelmansa. Tarkoituksena oli selvittää yhden espoolaisen päiväkodin henkilöstön näkemyksiä kestävästä kehityksestä päivähoitossa. Opinnäytteessä on keskitytty tarkastelemaan erityisesti kestävä kehityksen sosiaalista ulottuvuutta. Tutkimuksellinen opinnäytetyö on toteutettu laadullisia tutkimusmenetelmiä hyödyntäen. Keskeisin aineisto koostuu kuuden päivähoiton työntekijän haastatteluista. Aineisto on kerätty teemahaastattelumenetelmällä ja se on analysoitu teemoittelua hyväksi käyttäen. Opinnäytteen taustateorian toimii teoria kestävästä kehityksestä ja sen kolmesta ulottuvuudesta. Tulokset syntyivät aineiston ja taustateorian vuoropuhelun seurauksena. Opinnäytetyön tuloksista ilmenee, että vaikka kestävä kehitys aiheena on tunnettu, on sen määrittäminen ja laaja-alaisempi ymmärrys vaikeaa. Etenkin kestävä kehityksen sosiaalinen ulottuvuus oli käsitteenä vieras. Tulosten mukaan päiväkodin arjessa esiintyy lukuisia kestävä kehitystä tukevia käytäntöjä. Ne jäävät kuitenkin irrallisiksi toiminnoiksi muodostamatta yhtenäistä tavoitteellista kestävä kehityksen toimintakulttuuria. Tulosten perusteella voidaan päätellä, että kestävä kehitystä Espoossa voitaisiin edistää luomalla päiväkotikohtaiset kestävä kehityksen toimintasuunnitelmat. Suunnitelmien laatimisessa tulisi hyödyntää jo olemassa olevaa tietoa ja käytäntöjä. Ne tulisi sijoittaa osaksi kokonaisvaltaista kestävä kehityksen toimintakulttuuria, joka on laadittu kestävä kehityksen kaikki kolme ulottuvuutta huomioiden.	
Avainsanat	Kestävä kehitys, päivähoito, varhaiskasvatus sosiaalinen kestävyys

Authors Title	Katja Lahdentausta and Henna Strandén Sustainable Development – Personnel's Point of View
Number of Pages Date	39 pages + 1 appendices Spring 2012
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Aini Ronkainen, Senior Lecturer Eija Raatikainen, Senior Lecturer
Our Bachelor's Thesis was carried out in the day care unit of the City of Espoo. The City of Espoo belongs to the international RCE-network since 2011. The aim of the RCE-network is to progress sustainable development. The City of Espoo has set up a target to have a sustainable development program in every day care center in 2014. Our goal was to examine the personnel's point of view about the sustainable development in day care. We focused on the social dimension of sustainable development. We used qualitative methods in our thesis. Our main material comprised the interviews of the six employees of the daycare center. We used theme interviews to collect the material, and it was analyzed by thematizing. Our background theory was the theory of sustainable development and its three dimensions. The results were based on the dialogue of the background theory and our material. We found out that although the concept of sustainable development was familiar, it was hard to define and understand it at a deeper level. Especially the term of social sustainability was unfamiliar. The results pointed out that there were numerous customs that supported sustainable development in daycare. Nevertheless, they did not create a holistic target-oriented entirety of the operating culture in day care. Based on the results we came to the conclusion that sustainable development in the City of Espoo can be progressed by creating sustainable development programs in every daycare center in the city. Existing knowledge and customs should be utilized in the programs. Those should be part of the holistic operating culture of sustainable development, which is created by taking all three dimensions of sustainable development into consideration.	
Keywords	sustainable development, daycare, early childhood education, social sustainability

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kestävä kehitys	2
2.1	Kestävän kehityksen kolme ulottuvuutta	3
2.1.1	Ekologinen kestävyys	4
2.1.2	Taloudellinen kestävyys	4
2.1.3	Sosiaalinen kestävyys	5
2.2	Kestävän kehityksen kasvatus	5
3	Kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa	6
3.1	Osallisuus	8
3.2	Yhteisöllisyys	10
3.3	Tasa-arvo	12
3.4	Vastuuseen kasvaminen ja kiusaamisen ehkäisy	13
4	Tutkimusasetelma	15
4.1	Tutkimuksen tavoite ja tausta	15
4.1.1	Työelämän yhteistyökumppani	15
4.1.2	Aikaisemmat tutkimukset aiheesta	16
4.2	Tutkimuskysymykset	17
4.3	Teemahaastattelu	17
4.4	Aineiston analysointi	18
5	Luotettavuus ja Eettisyys	19
6	Tulokset	21
6.1	Kestävän kehityksen määritelmä	22
6.2	Sosiaalisen kestävyiden määritelmä	22
6.3	Kestävän kehityksen käytännöt	23
6.3.1	Ekologinen ja taloudellinen kestävyys	24
6.3.2	Sosiaalinen kestävyys	25
6.4	Arvot ja asenteet	32

6.5 Kestävään kehitykseen liittyvän tiedonkulku ja -jakaminen	32
7 Johtopäätökset	33
8 Pohdinta	38
Lähteet	40
Liitteet	
Liite 1. Teemahaastattelurunko	

1 Johdanto

YK on luonut ensimmäisen kestävää kehitystä edistävän strategiansa jo 1990-luvun alkupuolella. Suomi on ollut siitä asti aktiivisesti mukana kehittämässä omaa kestävän kehityksen ohjelmaansa ja pyrkinyt tietoisesti lisäämään kestävän kehityksen osuutta politiikassaan. Suomi onkin pärjännyt erinomaisesti kansainvälisissä kestävän kehityksen vertailuissa. Myös kunta- ja kaupunkitasolla on tapahtunut edistystä kestävän kehityksen toteuttamisessa.

Espoon kaupunki liittyi vuonna 2011 kansainväliseen RCE-verkostoon, jonka tavoitteena on edistää kestävän kehityksen koulutusta ja kasvatusta paikallisesti sekä alueellisesti. Espoon kaupunki on asettanut koko organisaatiota koskevat kestävän kehityksen tavoitteet, joista yksi on luoda vuoteen 2014 mennessä omat kestävän kehityksen ohjelmat kaikkiin päivähoitoyksiköihin.

Kestävä kehitys voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen; sosiaaliseen, ekologiseen ja taloudelliseen. Nämä ulottuvuudet ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Ihanteena on, että kaikki kolme ulottuvuutta huomioidaan tasapuolisesti. Todellinen kestävyys syntyy kun inhimilliset arvot ohjaavat ekologisia ja taloudellisia päätöksiä ja valintoja. Tavoitteena on ihmisarvoisen maailman turvaaminen myös tuleville sukupolville.

Kestävä kehitys aiheena on jatkuvasti pinnalla poliittisissa keskusteluissa ja kannanotoissa. YK on nimennyt tämän vuosikymmenen kestävän kehityksen kasvatuksen vuosikymmeneksi. Sosiaalisesti kestävä kehitys ja tasa-arvo on myös yksi Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen kehitysteemoista. Lisäksi sosiaalinen kestävyys on vuoden 2012 teemana, Lastentarhanopettajaliiton viettäessä kestävän kehityksen teemavuotia 2010-2013. RCE Espoon kautta myös Espoon päivähoito on kiinteästi mukana tavoitteessa.

Selvitimme opinnäytetyössämme, miten kestävä kehitys näyttäytyy tällä hetkellä Espoon päivähoidossa. Keräsimme aineistoa haastatteleamalla yhden satunnaisesti valikoituneen päiväkodin kuutta työntekijää. Opinnäytetyössämme keskityimme sosiaalisen kestävyysnäkökulmaan, jota toistaiseksi on tutkittu ehkä vähiten. Sosiaalisen kestävyysajattelun lähtökohtana on yleismaailmallinen ihmisoikeuksien

julistus vuodelta 1948. Sosiaaliseen kestävyys kuuluu tasa-arvon edistäminen, osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen tukeminen, sekä yksilön vaikuttamismahdollisuuksien parantaminen. Varhaiskasvatusmaailmassa sosiaalinen kestävyys kytkeytyy osaksi arjen käytäntöjä, joiden yhteyttä kestäväan kehitykseen ei välttämättä tunnisteta. Kestävän kehityksen toimintakulttuurin rakentamisen tulisi kuitenkin olla tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa, jota ohjaavat tietoiset kestävan kehityksen valinnat ja pyrkimykset.

2 Kestävä kehitys

Vuonna 1983 YK asetti Ympäristön ja kehityksen maailmankomission, joka sai tehtäväkseen laatia strategian siitä, miten kestäväa kehitystä voitaisiin toteuttaa aina vuoteen 2000 asti ja siitä eteenpäin. Varsinaista kestävan kehityksen määritelmää ei syntynyt, mutta komission raportista löytyy toteamus, mikä on jäänyt yleisesti elämään.

Pyrkimys kestäväan kehitykseen tarkoittaa, että ihmiskunnan nykyiset perustarpeet tyydytetään viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. (Kestävä kehitys, 1994.)

Suomi laati oman kestävan kehityksen ohjelmansa vuonna 1998, ja oli näin yksi ensimmäisistä maista, jotka toimivat Rio de Janeiron ympäristö- ja kehityskonferenssissa vuonna 1992 hyväksytyn toimintaohjelman kehotuksen mukaisesti. Rion kokouksen myötä syntyi myös eri maiden kesken yhteisymmärrys siitä, että ympäristönsuojeluun, talouden kasvuun sekä ihmisten hyvinvointiin liittyvillä kysymyksillä on yhteys toisiinsa. Lisäksi syntyi oivallus, että maailmanlaajuiset ekologiset, taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat aiheuttavat vakavia haittoja globaalille ympäristölle. (Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi 2006: 29 - 30.)

Kestävan kehityksen taustalta löytyvät seuraavat arvot: vapaus ja vastuu, ihmisten keskinäinen riippuvuus, ekologinen eheys ja monimuotoisuus, sekä demokratia, rauha ja väkivallattomuus (Salonen 2012). Kestävä kehityksessä kulminoituu yhdessä kannettava, yli valtioiden rajojen ulottuva vastuu. Valtioiden välinen, mutta myös paikallinen yhteistoiminta eri toimijoiden kesken, unohtamatta yksilön vastuuta, mahdollistavat kestävan kehityksen toteuttamisen. Kestävä kehitys on jatkuvaa toimintaa, jonka tarkoituksena on taata hyvät elämisen mahdollisuudet niin nykyisille

kuin tulevillekin sukupolville. Se tarkoittaa maailmanlaajuisia, alueellista ja paikallista ohjattua yhteiskunnallista muutosta. (Kestävä kehitys 1994.)

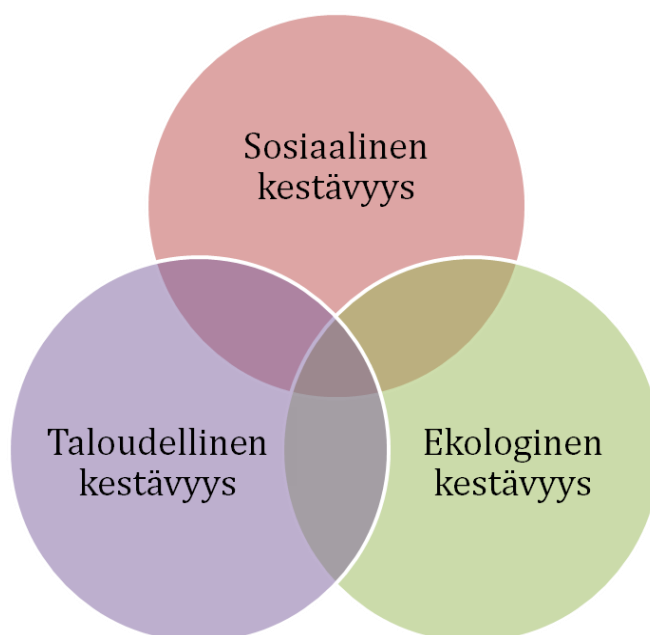
Laajemmalti tarkasteltuna kestävä kehitys sisältää ekologisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ulottuvuuden. Eri ulottuvuudet huomioon ottava kestävä kehitys tuo tullessaan puitteet jotka mahdollistavat tasa-arvon ja yksilön vaikuttamismahdollisuuksien lisääntymisen. Kestävään kehitykseen pyrkivä toiminta lisää oikeudenmukaisuutta ja antaa paremmat edellytykset ihmisten perustarpeiden tyydyttämiselle sekä perusoikeuksien toteutumiselle. (Kestävä kehitys 1994.)

Suomi on sitoutunut YK:n vuosituhattulistuksen yhteisten kehityspäämäärien saavuttamiseen vuoteen 2015 mennessä. Julistuksessa luvataan toteuttaa kahdeksan tavoitetta, jotka keskittyvät epätasa-arvoon sekä syviin kehitysongelmiin. Näitä ovat mm. köyhyys, lapsikuolleisuus, tartuntataudit, kuten AIDS ja Malaria, sekä koulutusmahdollisuuksien epätasa-arvo. Lisäksi tavoitteissa huomioidaan kestävän kehityksen tukeminen sekä globaalin kumppanuuden tuominen kehitykseen. (Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi 2006: 31.)

Vuonna 2001 tuli voimaan Pohjolan kestävä kehitystä koskeva strategia. Sen ovat hyväksyneet Pohjoismaiden neuvosto sekä pääministerit. Strategiassa kuvataan toimet, joihin Pohjoismaat pyrkivät panostamaan kestävän kehityksen edistämiseksi, sekä määrittämään pitkän aikavälin kestävän kehityksen suuntaviivat vuoteen 2020 saakka. (Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi 2006: 31.)

2.1 Kestävän kehityksen kolme ulottuvuutta

Kestävässä kehityksessä yhdistyy kolme eri ulottuvuutta: ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen. Nämä ulottuvuudet ovat jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Kestävässä yhteiskunnassa tavoiteltavaa on mahdollisimman suuri yhteinen alue näiden ulottuvuuksien kesken. Sillä turvataan kestävyysajattelun syvin toteutuminen: kaikkien ulottuvuuksien huomioon ottaminen kaikissa ratkaisuisissa. Kestävyysajattelussa on tyypillistä ajatella asioita vain ekologisesta tai sosiaalisesta näkökulmasta, unohtaen että todellinen kestävyys edellyttää tasapainoa kaikkien kolmen ulottuvuuden välillä. (Salonen 2010: 32 - 33.)

Kuvio1. Kestävän kehityksen kolme ulottuvuutta.

2.1.1 Ekologinen kestävyys

Ekologinen kestävyys perustuu luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen ja ihmisten taloudellisen ja aineellisen toiminnan mukauttamiseen niin, ettei luonnon kestokyky ylitä tulevaisuudessakaan (Kestävä kehitys 2011). Monet ekologiseen kestävyysliikkeen liittyvät haasteet, kuten ilmastonmuutos sekä eläin- ja kasvilajien katoaminen, ovat maailmanlaajuisia. Kuitenkin jokainen voi yksilötasolla toimia ekologisesti kestävästi tekemällä ekologisia päätöksiä arjessa esimerkiksi asumiseen, liikkumiseen tai ravintoon liittyen. (Salonen 2010: 77 - 78.)

2.1.2 Taloudellinen kestävyys

Taloudellisella kestävyydellä tarkoitetaan talouspolitiikkaa joka luo vähitellen yhteiskunnalle otolliset olosuhteet hyvinvoinnin kehittämiseksi, sekä valmistaa yhteiskuntaa tulevaisuuden taloudellisille haasteille, kuten väestön ikääntymisestä johtuvat kasvavat sosiaaliturvamenot. Tasapainoinen kestävä talous luo myös pohjan yhteiskunnan sosiaaliselle kestävyydelle. (Kestävä kehitys 2011.) Talouselämä perustuu luonnonvarojen hyväksikäyttöön ja niiden jalostamiseen. Kestävässä taloudessa luonnonvaroista saatujen raaka-aineiden käyttö on tehokasta ja myös

ekologiseen ja sosiaaliseen kestävyteen vaikuttavat tekijät otetaan huomioon (Salonen 2010: 95 - 96.)

2.1.3 Sosiaalinen kestävyys

Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus vuonna 1948 loi pohjan sosiaalisen kestävyden käsitteelle. Sosiaalisen kestävyden perusarvoja ovat ihmisoikeuksien kunnioittaminen, yhteenkuuluvuus, kansalaisten osallistaminen ja globaalissa maailmassa yhteisesti jaetut arvot. Sosiaalinen kestävyys edellyttää ihmisten välistä tasa-arvoa, jota pyritään tavoittelemaan jakamalla kehityksen aikaansaamat hyödyt tasapuolisesti kaikkien kesken. Sosiaalisesti kestävässä yhteiskunnassa panostetaan koulutukseen, terveyteen ja yhteisöllisyyteen –tämä kartuttaa yksilöiden ja yhteisöjen inhimillistä pääomaa. (Salonen 2010: 111.)

Kestävä kehitys ulottuu yli valtiollisten rajojen, on huomioitava samanaikaisesti sekä paikallinen, että maailmanlaajuinen ulottuvuus. Tavoitteena ovat muutokset, jotka ovat pitkäkestoisia –siksi kestävä kehityksen ideologian tulisi ylittää myös sukupolvien väliset rajat. (Salonen 2011.) Suomi onkin ilmaissut tavoitteekseen toimia rakentavasti, aloitteellisesti ja aktiivisesti kestävä kehityksen nimissä niin, että demokratia, sananvapaus, ihmisoikeudet ja tasa-arvo, toteutuvat myös globaalissa mittakaavassa (Suomen kestävä kehityksen toimikunnan asettama strategiaryhmä 2006: 23).

Jotta sosiaalisen kestävyden toteutumista voitaisiin mitata, tulisi se pystyä määrittelemään mahdollisimman tarkasti. Sosiaalista kestävyttä onkin eri lähteissä määritelty eri tavoin. Kautto ja Metso (2008) ovat vetäneet yhteen sosiaalisen kestävyden määritelmistä ne yhtäläisyydet jotka tulevat ilmi eri lähteissä. Yhteisiä piirteitä eri määritelmistä ovat tasa-arvo ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen, vaikuttamismahdollisuudet yksilön omaan elämään ja sitä kautta vastuunotto päätöksenteoissa, sekä ihmisten yhteisöllisen identiteetin vahvistaminen ja ylläpito.

2.2 Kestävän kehityksen kasvatus

Kestävän kehityksen kasvatusta voidaan määritellä eri tavoin. Monesti siitä puhutaan yhteydessä ympäristökasvatukseen. Kestävän kehityksen kasvatusta voidaan pitää osana hyvää ympäristökasvatusta tai ympäristökasvatus voidaan puolestaan nähdä

kestävän kehityksen kasvatuksen yhtenä osa-alueena. Joidenkin tulkintojen mukaan kestävän kehityksen kasvatusta juontaa juurensa ympäristökasvatuksesta, mutta sisältää mm. sellaisia lisäpainotuksia kuin tasa-arvo ja etiikka. (Education for Change – Kestävän kehityksen kasvatuksen käsikirja n.d: 19.)

Kestävän kehityksen kasvatuksen tarkoituksena ei ole syrjäyttää tai korvata ympäristökasvatusta, vaan rikastuttaa sitä tuomalla mukaan keskusteluun ekologisten arvojen rinnalle sosiaalisia ja taloudellisia kysymyksiä. Sen tavoitteena on ohjata kriittiseen ajatteluun sekä aktiiviseen päätöksentekoon ja vaikuttamiseen. Kestävän kehityksen kasvatuksen tehtävänä on kasvattaa vastuun kantamiseen. (Education for Change – Kestävän kehityksen kasvatuksen käsikirja n.d: 19-20)

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen tavoitteena on jakaa tietoa, tarjota näkemyksiä ja harjaannuttaa taitoja, joiden avulla kestävän elämäntavan omaksuminen on mahdollista. Tarkoituksena on lisätä ymmärrystä ihmisen hyvinvoinnin, luonnon- ja ympäristönsuojelun ja tehokkaan talouden yhteydestä. (Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006-2014 2006: 13.)

3 Kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatus on alle kouluikäisen lapsen elämänpiiriin kuuluvaa tavoitteellista, kasvatuksellista vuorovaikutusta. Sen tavoitteena on tukea ja edistää lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Ammatillisen toiminnan lähtökohtana on mm. varhaiskasvatukselliseen tietoon ja tutkimukseen, sekä pedagogisten menetelmien hallintaan pohjautuva holistinen näkemys lapsesta. Varhaiskasvatuksen ytimessä on kasvatuksen ammattilaisten ja vanhempien välinen yhteistyö; kasvatuskumppanuus. (Stakes 2005: 12.)

Kasvatuskumppanuus on tärkeä osa kestävän kehityksen toteuttamista päiväkodissa. Vanhempien kannustaminen osallistumaan päiväkodin toimintaan on osa yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa. Yhteistyö vanhempien kanssa mahdollistaa arvojen ja käytäntöjen jakamista, sekä edesauttaa tiedonkulkua päiväkodin ja kodin välillä. Vanhempia tulisi kannustaa tutustumaan päiväkodissa vallitsevaan toimintakulttuuriin

ja ottaa heidät mukaan jo suunniteltaessa päiväkodin kestävän kehityksen työtä. (Luomi – Paananen – Viberg – Virta 2010: 37.)

Varhaiskasvatus tähtää lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, se on edellytys kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle. Lapsen terveydestä ja perustarpeista huolehditaan. Hänen yksilölliset tarpeensa huomioidaan ja hän saa osakseen tasa-arvoista kohtelua riippumatta sukupuolestaan tai taustastaan. Tarkoituksena on tukea lapsen myönteisen minäkäsityksen kehittymistä huolellisen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen avulla. Lapsen vuorovaikutustaidot ja itseilmaisu kehittyvät vertaisryhmissä toimien sekä lapsen ja kasvattajan välille rakentuvassa luottamussuhteessa. (Stakes 2005: 15 - 16.)

Päivähoitomaailmassa, varhaiskasvatusikäisten lasten parissa kestävä kehitys kytkeytyy osaksi arjen käytäntöjä ja tietoisia tai tiedostamattomia toimintamalleja. Kestävä kehitys tulee ilmi konkreettisista asioista ja valinnoista. Parhaimmillaan se on koko toimintakulttuurin läpäisevä ideologia ja eettinen lähtökohta. Kestävä kehitys ilmenee monissa kasvatuksen ja opetuksen perinteissä; se on yhteistyötä vanhempien kanssa, vuorovaikutusta yhteisön kanssa, toisista huolehtimista ja lähiympäristöön tutustumista. Lasta rohkaistaan aloitteellisuuteen sekä tekemään ja kokemaan itse. Päiväkoti voi halutessaan tarjota lapselle hyvät lähtökohdat kestävän elämäntavan oppimiseen. (Luomi – Paananen – Viberg – Virta 2010.)

Suomen perustuslaissa todetaan, että vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille (Luomi – Paananen – Viberg – Virta 2010). Jo tästä syystä on tärkeää opettaa lapsille kestävän kehityksen arvoja pienestä pitäen. 4V-hankkeen teettämän selvityksen mukaan kestävä kehitys nähdäänkin kouluissa ja päiväkodeissa tärkeänä osana lasten asenne- ja arvokasvatusta. Päiväkodissa luodaan pohja kestävästä kehitystä suosivalle arvomaailmalle opettelemalla kestävään kehitykseen liittyviä tietoja ja taitoja. Lapsen oppimisprosessi etenee omaan elämänpiiriin kuuluvista arkisista asioista kohti laajempia asiakokonaisuuksia. (4V-Väliä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin- yhteisöllisyys ja hyvä elinympäristö-hanke 2009.)

Sosiaalisesti kestävä päiväkotiyhteisö luo toiminnallaan hyvinvointia kaikille yhteisön jäsenille. Kaikilla on tasavertaiset mahdollisuudet osallistua ja jokaisella oikeus tuntea

olevansa turvassa. Ketään ei jätetä yhteisön ulkopuolelle. Yhteistoimintaan panostetaan ja ihmisten välistä yhteyttä pyritään pitämään yllä. Päiväkotiki onkin paikka missä tasa-arvon, yhteisöllisyyden sekä osallisuuden kokemista voidaan vahvistaa, sekä kasvattaa lapsista jo pienestä pitäen vastuullisia kansalaisia. (Salonen 2012.)

3.1 Osallisuus

Kansalaisten yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ja kantaa vastuuta ovat kestäväen kehityksen kannalta oleellisia. Hyvinvointiyhteiskunta rakentuu demokratian ja kansalaisten yhtäläisten oikeuksien varaan. (Suomen kestäväen kehityksen toimikunta 2009: 60.) Sihvolan (1998) mukaan jokaisella ikään, sukupuoleen, etniseen taustaan tai vammaan laatuun katsomatta tulisi olla mahdollisuus toimia yhteisönsä hyväksi. (Salonen 2010: 121 - 122). Suomessa yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen on turvattu myös perustuslaissa (Suomen perustuslaki 731/1999 § 2). Julkisen vallan tarkoituksena on yksilön yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumisen ja vaikutusmahdollisuuksien edistäminen (Suomen perustuslaki 731/1999 § 14).

Osallisuuden toteutuminen ihmisen elämässä merkitsee sitä, että häntä kuunnellaan ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa itseään ja omaa elämäänsä ja elinympäristöään koskeviin päätöksiin. Hän on aktiivinen toimija ja vastuun kantaja. Osallisuus perustuu vapaaehtoisuuteen ja se edellyttää aitoa dialogia eri toimijoiden välillä. (Turja 2011: 47.)

Osallisuus liittyy vahvasti yhteisöllisyyteen. Osallisuuden kokemus määrittyy ihmisen suhteessa ympäröivään kulttuuriin ja ihmisiin. Lapselle erityisen tärkeitä ovat kokemukset omassa lähipiirissä ja arkiympäristössä, joiden kautta hän kiinnittyy osaksi yhteisöä, jossa hän saa toimia ja vaikuttaa. Vaikka lapsille on luontaista halu osallistua ja olla vuorovaikutuksessa, lasten osallisuus ei kuitenkaan toteudu itsestään. Se, että lapset pääsevät vaikuttamaan vaatii käytännössä yleensä sitoutumista ja vaivannäköä myös aikuisilta. (Venninen – Leinonen – Ojala 2010: 5 - 6.)

Lapsen osallisuuden toteutumista voidaan tarkastella eri tavoin. Tässä työssämme otamme tarkastelun kohteeksi Shierin (2001) mallin, mikä jakaa osallisuuden kehittymisen eri tasoihin. Ensimmäinen askel kohti lapsen osallisuutta on lapsen

kuunteleminen ja kohtaaminen. Ammatilliseen kasvatustyöhön kuuluu kyky havainnoida lasta ja lukea hänen ilmaisuaan. Seuraava askel lapsen osallisuuden tukemiseksi on kannustaa lasta ilmaisemaan mielipiteitään ja näkemyksiään. Kasvattajien tehtävänä on rakentaa luottamuksellinen vuorovaikutussuhde lapsen kanssa ja luoda ilmapiiriä, jossa lapsi kokee, että häntä kuunnellaan ja hänen ajatuksillaan on merkitystä. Kolmannella tasolla lapsen ideat ja ehdotukset otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa. Lapset saavat palautetta aikuiselta ja oppivat samalla ymmärtämään omia vaikutusmahdollisuuksiaan. Neljännellä osallisuuden tasolla kasvattajat antavat lapsille mahdollisuuden vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja luopuvat näin vallastaan ohjata lapsia ylhäältäpäin. Lapsen ja aikuisen välinen yhteistoiminta korostuu kun lapsi pääsee mukaan päätöksentekoon. Osallisuuden viidennellä tasolla lapsi saa kokemuksia vastuuseen kasvamisesta kun hän yhdessä aikuisen kanssa kantaa vastuuta onnistuneesta ja epäonnistuneesta työskentelystä yhteisen hyväksi.

Lasten osallisuus on huomioitu myös valtakunnallisissa varhaiskasvatusta ja päivähoitoa koskevissa linjauksissa. Kasvattajien tehtävänä on varmistaa osallisuuden toteutuminen lapsen ikätasoa huomioivalla tavalla. (Mäkitalo ym. 2011: 85 - 87.) YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989) mainitaan niin ikään lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä häntä koskevissa asioissa (YK:n Yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 12). Ihmisen kokema osallisuus on subjektiivista ja toteutuu vasta kun ihminen itse kokee pääsevänsä osalliseksi vaikuttamaan yhteisönsä toimintaan ja päätöksentekoon. Varhaiskasvatuksen haasteena onkin luoda sellainen toimintakulttuuri, missä lapsi kokee voivansa osallistua päivän kulun suunnitteluun ja toteutukseen. (Salonen 2012.)

Vanhempien osallisuutta mahdollistetaan päivähoidossa kasvatuskumppanuuden kautta. Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja varhaiskasvattajien keskinäiseen luottamukseen ja avoimuuteen perustuvaa yhteistyötä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Kasvatuskumppanuudessa yhdistyvät näiden molempien lapselle tärkeän tahon tiedot, taidot ja kokemukset. Näin luodaan parhaat edellytykset lapsen kokonaisvaltaiselle kasvulle ja kehitykselle. Vastuu kasvatuskumppanuuden sisällyttämisestä luontevaksi osaksi lapsen varhaiskasvatusta kuuluu henkilöstölle. Vanhemmilla on mahdollisuus osallistua kasvatuskeskusteluihin, joita käydään paitsi perhekohtaisesti myös yhdessä muiden vanhempien kanssa. Tavoitteena on tukea vanhempien keskinäistä yhteistyötä. Vanhemmilla on myös mahdollisuus vaikuttaa oman päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman sisältöön ja

arviointiin. Lähtökohtana on, että varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuu koko kasvatusyhteisö. (Stakes 2005: 31 - 32.)

3.2 Yhteisöllisyys

Yhteisöllisyydessä on voimaa, joka kannattelee yksilöä. Yhteisöihin kiinnittyminen on inhimillinen perustarve ja yhdessä toiminen tuottaa mielihyvää. Ihmisten välisen yhteyden vaaliminen on tärkeää ja yhteisöllisyydestä saatu mielihyvä vaikuttaa merkityksellisesti kokemukseemme onnellisuudesta. Tästä huolimatta yhteisöllisyyttä yritetään syrjäyttää yksilöajattelulla ja yksilöjen välisellä kilpailulla. (Salonen 2010: 119 - 121.) Suomalaisessa kasvatuksessa on pitkät perinteet yksin pärjäämisellä ja läheisyydenkaipuun tukahduttamisella. Lapsille on opetettu jo pienestä pitäen, että omiin tunnekokemuksiin ei voi luottaa, ja että tunteiden jakaminen vain pahentaa oloa entisestään. (Mäkelä 2010: 24 - 26.) Yhteisöllisyys vaikuttaa kuitenkin voimakkaasti hyvinvointiimme. Länsimainen yksilökeskeinen ajattelu murentaa kansalaisyhteiskuntaamme ja syrjäyttää yhteisöllistä ajattelutapaa. (Salonen 2012: 13.)

Yhteisö on ryhmä, jota yhdistää yhteisen toiminnan kautta muodostunut positiivinen tunneside. Yhteisössä yksilöille merkityksellinen sosiaalisesti arvokas yhteinen toiminta vaikuttaa yhteisön jäsenten välisiin suhteisiin. Yhteisön jäsenet tuntevat itsensä osaksi ryhmää, ja tunnistavat myös muut ryhmän jäsenet kuluvaksi ryhmään. Yhteisön jäsenten yksilöllisyys on olennainen osa yhteisöä, mikä synnyttää monimutkaisen ihmissuhteiden verkoston yhteisön jäsenten kesken. Yhteisö luokin turvallisen ympäristön yksilön identiteetin kasvamiselle, mutta toisaalta se on myös otollinen maaperä erilaisten persoonallisuuksien välisten konfliktitilanteiden synnylle. (Koivula 2010: 17 - 20.)

Ihmiset kuuluvat usein samanaikaisesti useisiin eri yhteisöihin (Koivula 2010: 21). Päiväkoti lapsiryhmineen ja aikuisineen muodostaa yhden yhteisön, mihin lapsi kuuluu. Yhteisö luo omat toimintamallinsa, jotka samanaikaisesti tukevat yksilön osallistumista ja vahvistavat koko yhteisöä. Näitä toimintamalleja ovat mm. tekemisen tavat, toiminnot ja käsitteet, mitkä kuuluvat yhteisön luomaan kulttuuriin. Yhteisöön kuulumisen mahdollistaa yksilön osallistumisen ja sitä kautta oppimisen. Yksilö on mukana rakentamassa uutta tietoa, mutta yhteisön jäsenenä hänen on myös omaksuttava tietty asema sekä yhteisöön kuulumiseen liittyvät seuraamukset. Yhteisö ei aina näyttäydy jäsenilleen turvallisena paikkana, vaan yhteisön sisällä saattaa olla kilpailua,

pakottamista ja muita yksilölle pelkoa ja ahdistusta herättäviä tekijöitä. (Koivula 2010: 21 - 22.)

Päiväkodissa lapsi pääsee kokemaan millaista on toimia yhteisössä, ja mitä mahdollisuuksia ja haasteita siihen kuulumiseen liittyy (Koivula 2010: 26 - 27). Kasvattajien rooli on luoda lasten yhteisöön sellainen ilmapiiri, mikä mahdollistaa lasten yhteenkuuluvuudentunteen ja osallisuuden kokemista (Stakes 2005: 16). Sosiaaliset taidot kehittyvät kun lapsi opettelee vuorovaikutustaitoja, miten päästä leikkiin mukaan ja tulla toimeen toisten kanssa. Varhaiskasvatuksessa yhtenä kasvatuspäämääränä onkin opettaa lapsille toisensa huomioon ottamista ja toisistaan välittämistä (Stakes 2005:13). Päiväkoti tuttuine rutiineineen ja toimintamalleineen muodostaa lasten päivään kiinteän, mutta tarvittaessa joustavan rakenteen (Stakes 2005: 16). Päiväkotiryhmä ei ole kuitenkaan automaattisesti yhteisö, vaan yhteisön muodostuminen on työtä vaativa prosessi. Yhteisten sääntöjen laatiminen ja niistä kiinni pitäminen on yksi yhteisöä vahvistava tekijä. Yhteisöä on kuvattu prosessina, mikä etenee vaihe vaiheelta. Niin myös lapsiryhmä ajan kuluessa omalla toiminnallaan muuttaa yhteisön dynamiikkaa. (Koivula 2010: 26 - 27.)

Päiväkodin lapsiryhmien muodostamat yhteisöt tarjoavat lapsille mahdollisuuden luoda vertaissuhteita. Yhteisissä leikeissä lapset oppivat vuorovaikutustaitoja, johtamista sekä ryhmässä toimimista yhteisen päämäärän eteen. (Koivula 2010: 30.) Varhaiskasvatushenkilöstö ymmärtää vertaisryhmän roolin leikeissä ja leikkien kasvatuksellisen ja opettavan merkityksen. Kasvattaja antaa tilaa lasten vapaalle leikille, mutta osaa myös tarpeen tullen hyödyntää leikkejä kasvatuksellisesta näkökulmasta. (Stakes 2005: 21 - 22.) Kun lapsi on vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa, hän liittyy näkemäänsä ja kokemaansa omiin tunteisiinsa, käsitteisiinsä ja kokemuksiinsa. Näin lapsi luo uusia merkityssuhteita ja oppii uutta. (Stakes 2005: 18.) Sen lisäksi että leikki itsessään opettaa lapsia, he myös tietoisesti opettavat toisiaan ja oppivat konkreettisia taitoja seuraamalla ja jäljittelemällä toisiaan (Koivula 2010: 28).

Päiväkotiyhteisö luo mahdollisuuden harjoitella ystävyssuhteiden luomista ja ystävyssuhteessa olemista (Koivula 2010: 32). Lapsi pystyy hallitsemaan epävarmuuttaan ja stressiään paremmin yhdessä kuin yksin. Kasvaessaan lapset oppivat säätämään jännitystään ja epävarmuuttaan, ja vähitellen yhdessä koettu stressin hallinta tulee omaksi taidoksi. (Mäkelä 2010: 27.) Ystävyssuhteet ovat osana

vaikuttamassa lapsen itsetunnon kehittymiseen kun lapsi pääsee kokemaan vertaissuhteidensa kautta aitoa välittämistä ja luottamusta (Koivula 2010: 32). Myös lasten yhdessä kokemat onnistumiset kasvattavat lapsen kykyä pärjätä itsenäisesti (Mäkelä 2011: 27).

Yhteisöllisyys nähdään positiivisena terminä, mutta sen kattava määrittely on vaikeaa sillä yhteisöllisyyden kokeminen on subjektiivista. Yhteisöllisyyteen liitetään usein sosiaalinen vuorovaikutus sekä yhteiseen toimintaan sitoutuminen. Kaikki yhteisöt eivät kuitenkaan ole automaattisesti yhteisöllisiä ja muistettava onkin, että yhteisöllisyys perustuu yhteisön jäsenten tunteisiin. (Koivula 2010: 22 - 23.) Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden lisääminen onkin yksi keskeisimmistä varhaiskasvatuksen tehtävistä. Varhaiskasvatuksen keinoin voidaan luoda mahdollisimman monelle yhtäläiset osallistumismahdollisuudet. Yhteisöllisyyttä lisäämällä materiakeskeisyys väistyy ja ihminen saa voimaa kanssakäymisestä toisten ihmisten kanssa. Yhteisöissä missä tätä voimaa pyritään lisäämään ja annetaan aikaa lapsen ja aikuisen väliselle vuorovaikutukselle, lapsista kasvaa henkistä pääomaa arvostavia aikuisia. (Salonen 2012.)

3.3 Tasa-arvo

Ihmisoikeuksien mukaan kaikki maailman ihmiset ovat yksilöinä arvokkaita taustoistaan ja lähtökohdistaan riippumatta (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948, 1. ja 3. Artikla) . Sosiaalisten suhteiden ja yhteisöjen perusta on ihmisten välinen tasa-arvo ja keskinäinen kunnioitus. Tärkeää on pyrkimys solidaarisuuteen. Solidaarisuus syntyy erilaisuuden arvostamisesta ja vähä-osaisten huomioimisesta. Humaanin yhteiskunnan merkki onkin vähäosaisten tarpeiden huomioonottaminen sekä erilaisten vähemmistöjen kunnioittaminen. Vuonna 2007 Suomen kestävän kehityksen toimikunta on asettanut tavoitteeksi kulttuurista monimuotoisuutta kunnioittavan Suomen. Euroopan unionissa tasa-arvoa pyritään lisäämään kiinnittämällä huomiota mm. lapsiköyhyyden vähentämiseen sekä sukupuolten väliseen tasa-arvoon. (Salonen 2010: 113 - 120.)

Koulutuksen avulla voidaan lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja luoda yhtäläiset mahdollisuudet kaikille kansalaisille. (Salonen 2010.) YK:n ihmisoikeuksien julistuksen mukaan jokaisella on yhtäläinen oikeus nauttia taloudellisia, yhteiskunnallisia ja

sivistyksellisiä oikeuksia, jotka tukevat identiteetin kehitystä ja ovat välttämättömiä ihmisarvolle (YK:n ihmisoikeuksien julistus 1948, artikla 22).

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehitykseen ja kasvuun. Tavoitteena on lasten tasa-arvoisuuden lisääntyminen ja syrjäytymisen ehkäisy. (Kalliala 2008.) Esiopetuksen tehtävän osana varhaiskasvatusta on sivistää ja edistää tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa (Pihlaja 2008).

Varhaiskasvatuksen maailmassa pyrkimys tasa-arvoon kuvastuu siitä, miten aikuinen kohtaa lapsen arjen tilanteissa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana pidetään YK:n lapsen oikeuksien sopimusta, ja sen periaatteita. Siihen kuuluu lasten tasavertainen kohtelu hänen kulttuuritaustastaan, sukupuolestaan tai etnisestä taustastaan riippumatta. (Hujala – Turja 2011: 234.) Parhaimmillaan aikuinen tarjoaa lapselle kokemuksen siitä, että lasta arvostetaan ja kunnioitetaan omana itsenään, että hän on tärkeä ja arvokas juuri sellaisenaan. Lapsen yksilöllisiin tarpeisiinsa vastataan hänen persoonallisuutensa ja kulttuuritaustansa huomioiden. Aikuinen viestittää toiminnallaan, että lapsi on tasa-arvoinen muiden yhteisön jäsenten kanssa huolimatta etnisestä alkuperästään tai sosiaalisesta tai kulttuurisesta taustastaan. (Stakes 2005: 15.) Suomalaisen varhaiskasvatuksen perustana on tyttöjen ja poikien välinen tasa-arvo (Stakes 2005: 39). Myös esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa lapsille luvataan tasapuoliset mahdollisuudet oppimiseen ja koulun aloittamiseen. Tavoitteena on, että lapsi oppii arvostamaan eri kulttuureja, ja hänen kykynsä ilmaista itseään monipuolisesti kehittyvät ja vahvistuvat. Tarvittaessa lasta tuetaan kasvamaan kahteen kulttuuriin ja hänelle annetaan hyvät valmiudet kielen oppimiseen. (Hujala – Turja 2011: 234.)

3.4 Vastuuseen kasvaminen ja kiusaamisen ehkäisy

Kestävän kehityksen toimintakulttuuria ilmentävä varhaiskasvatusympäristö tavoittelee vastuullista ihmisyyttä. Lisääntyvä tieto globaaleista ekologisista ja sosiaalisista ongelmista muokkaa ihmisten ajattelua ja toimintaa. Kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa ei siis ole pelkästään ympäristönsuojelua, vaan kokonaisvaltaista vastuuta luonnosta, toisista ihmisistä sekä taloudesta. (Salonen 2012.)

Päiväkodissa vastuun kantaminen lasten kohdalla tarkoittaa hyvin konkreettisia asioita. Näitä ovat mm. kaverista huolehtiminen ja kestävien arkikäytäntöjen oppiminen. Päiväkodin tehtävänä on kasvattaa lapsista ympäristöstä ja toisistaan vastuuta kantavia kansalaisia. (Luomi – Paananen – Viberg – Virta 2010.) Yhdessä toimiminen, mahdollisuudet samaistua toisen iloon ja suruun arjessa ovat hyvä oppimisympäristö moraalille kehittyiselle. Tämän aikakauden vastuuseen kasvaminen alkaakin pienten arkisten eettisten ongelmien selvittämisestä. (Salonen 2012.)

Lasten oikeuksien korostaminen ei tarkoita lapsen velvollisuuksien ja vastuun poistamista. Lasten oikeuksien näkeminen lasten etuoikeuksina, ja lapsen kaikkivaltiaana, poistaa YK:n lasten oikeuksien perimmäisen tarkoituksen; lapsen oikeuden saada ohjausta, turvaa ja huolenpitoa kasvaakseen täysipainoiseksi vastuunsa ymmärtäväksi aikuiseksi. Lapsen oikeus on saada kasvatusta, minkä avulla hän oppii tulemaan toimeen toisten ihmisten kanssa sekä noudattamaan yhteisiä sääntöjä ja tapoja. Aikuisen velvollisuus on katsoa että nämä lapsen oikeudet toteutuvat. (Aula - Nivala 2011.)

Kiusaamista ei mainita valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005), mutta niiden sisältämät periaatteet sisältävät toimintatapoja, joiden voidaan nähdä ehkäisevän kiusaamista. Turvalliset ihmissuhteet, yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemisen mahdollistaminen sekä toiset huomioonottavien työtapojen vahvistaminen ovat kiusaamista ehkäiseviä toimintamalleja. Koska varhaiskasvatuksessa on ilmennyt kiusaamista, on kiusaamisen ehkäisyyn kiinnitettävä huomiota myös alle kouluikäisten kasvatuksessa. (Kirves – Stoor-Grenner 2010: 9 - 10.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto sekä Folkhälsan ovat toteuttaneet vuosina 2009-2010 Sosiaali- ja Terveysministeriön rahoittaman Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa –hankkeen. Hankkeen myötä on syntynyt julkaisut Kiusaavatko pienetkin lapset sekä Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaavatko pienetkin lapset pureutuu siihen millainen ilmiö kiusaaminen varhaiskasvatuksen kentällä on ja miten lapset, vanhemmat ja työntekijät kuvaavat sitä. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa perehtyy kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelman laatimiseen. (Kirves – Stoor-Grenner 2010: 1 - 2.)

Aikuisen rooli ja vaikutus kiusaamistilanteisiin on merkittävä. Kiusaamisen ehkäisy perustuukin aikuisen omien asenteiden, sekä lapsiin ja työyhteisöön suhtautumisen tarkasteluun. Aikuinen voi omalla toiminnallaan ylläpitää ja mahdollistaa kiusaamistilanteita. Vastuu kiusaamistilanteista on aina aikuisella, ja aikuisen tehtävänä onkin vaikuttaa lapsiryhmän toimintaan niin, että saadaan luotua kaikille turvallinen ryhmä. (Kirves – Stoor-Grenner 2010: 10.) Kiusaaminen koskettaa aina koko ryhmää, ja siksi onkin tärkeää että puuttamalla kiusaamistilanteisiin, pyritään vaikuttamaan laajemmin kuin vain yhteen tai kahteen lapseen kerrallaan. Kiusaamisen ehkäisyn tavoitteena on opettaa toisia kiusaaville lapsille erilaisia, myönteisiä keinoja toimia vuorovaikutustilanteissa. Kiusaamisen ehkäisyn kannalta onkin tärkeää tunnistaa ne tilanteet, missä lapselle kehittynyt kiusaamiseen johtavia toimintatapoja. Aikuisen tehtävä on turvata, että jokainen lapsi saa myönteisiä kokemuksia vuorovaikutustilanteista sekä tuntee kuuluvansa ryhmään. (Kirves – Stoor-Grenner 2010: 11.)

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tausta

Tavoitteenamme oli tutkia päivähoidon henkilökunnan tämän hetkistä tietoa ja näkemyksiä liittyen kestävän kehitykseen. Tarkoituksenamme oli selvittää olemassa oleva tieto ja voimavarat, sekä toisaalta osoittaa ongelmakohdat ja heikkoudet. Saatujen tulosten avulla työelämän yhteistyökumppanillamme on mahdollisuus kehittää omaa toimintaansa toivottuun suuntaan.

4.1.1 Työelämän yhteistyökumppani

Työelämän yhteistyökumppaninamme toimii Espoon kaupungin päivähoito. Kestävän kehityksen arvot on huomioitu Espoo kaupungin strategisissa linjauksissa jo 1990-luvun puolivälistä lähtien (Kestävän kehityksen kasvatus Espoossa – Keke selonteko 2011: 2). Vuoden 2011 alusta lähtien Espoon kaupunki on hyväksytty ensimmäisenä suomalaisena toimijana YK:n maailmanlaajuisen, kestävää kehitystä edistävän RCE-verkoston (Regional Centre of Expertise on Education for Sustainable Development) jäseneksi. RCE-Espoo ovat perustaneet yhteistyössä mm. Espoon kaupungin sivistystoimi, sosiaali- ja terveystoimi, tekninen- ja ympäristötoimi, Laurea

Ammattikorkeakoulu, Aalto Yliopisto, Helsingin Yliopisto sekä Ammatillinen koulutusyhtymä Omnia. (Kestävän kehityksen kasvatus Espoossa – Keke selonteko 2011: 3.)

RCE-Espoon varhaiskasvatukseen liittyvät tavoitteet ovat: 1.) Kestävän kehityksen sisällyttäminen Espoon kaupungin toimintayksiköiden varhaiskasvatussuunnitelmiin. 2.) Päiväkodit laativat omat kestävän kehityksen ohjelmansa. 3.) Vuoteen 2014 mennessä 15% Espoon päiväkodeista on jokin ulkoinen tunnus kestävän kehityksen työstään. (Kestävän kehityksen kasvatus Espoossa – Keke-selonteko 2011: 3 - 4.)

Kävimme haastattelemassa Espoossa sijaitsevan päiväkodin kuutta työntekijää. Haastatteluista oli sovittu etukäteen päiväkodin johtajan kanssa. Haastattelupäivänä päiväkodissa oli tavallista vähemmän henkilökuntaa sairaspöissaolojen vuoksi. Tähän nähden otantamme, joka n. 1/3 päiväkodin henkilöstöstä, on mielestämme onnistunut. Saimme haastateltavaksi työntekijöitä lähes kaikista päiväkodin lapsiryhmistä ja edustetuiksi tulivat kaikki ikäryhmät; 1-3 -vuotiaat, 3-5 -vuotiaat ja esikouluryhmä. Haastateltavien joukossa oli sekä lastentarhanopettajia, että lastenhoitajia. Lastentarhanopettajista enemmistö oli koulutukseltaan sosionomeja.

4.1.2 Aikaisemmat tutkimukset aiheesta

Kestävästä kehityksestä päivähoidossa on aikaisemmin julkaistu 4V- Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin –yhteisöllisyys ja hyvä elinympäristö -hankkeen yhteistyössä TNS-Gallup:n kanssa tuottama selvitys Kestävän kehityksen ja yhteisöllisyyden nykykäytänteet, asenteet, tiedot sekä tuen tarve. Hankkeen päätoimija on Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus Oy, ja hanke on syntynyt yhteistyössä Helsingin, Vantaan ja Espoon kaupunkien kanssa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mm. päiväkodin johtajien ajatuksia kestävään kehitykseen ja yhteisöllisyyteen liittyen. Myös Susanna Säkkinen Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulusta on tutkinut Kestävää kehitystä päivähoidossa vuonna 2009 valmistuneessa opinnäytetyössään. Hän on keskittynyt tutkimuksessaan siihen miten Oulussa ja Tampereella on toteutettu kestävän kehityksen ohjelmaa päivähoidossa. Oulun ja Tampereen kaupungit ovat julkaisseet kestävän kehityksen ohjelmansa vuosina 2006 ja 2001.

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan kehittämiskeskus Socca on julkaissut viime vuosina useampia tutkimuksia Lasten ja vanhempien, sekä henkilöstön osallisuuden

toteutumista pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Yhteisöllisyyttä päiväkodeissa on puolestaan tutkinut väitöskirjassaan Merja Koivula (2010).

4.2 Tutkimuskysymykset

Tärkeimmät tutkimuskysymyksemme olivat: 1) Miten henkilöstö määrittelee kestävän kehityksen? 2) Mitä heidän mielestään tarkoitetaan sosiaalisella kestävyydellä? 3) Millaisin käytännön toimin päiväkodissa edistetään kestävää kehitystä? 4) Miten lapsia kasvatetaan kestävän kehityksen toimintakulttuuriin?

4.3 Teemahaastattelu

Aineistonkeruumenetelmäksemme valitsimme teemahaastattelun. Haastattelu sopii joustavuutensa ansiosta moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Kielellinen vuorovaikutustilanne haastateltavan ja haastattelijan välillä mahdollistaa vastausten selventämisen ja syventämisen, sekä taustalla olevien motiivien selvittämisen. Haastattelutilanteessa kunnioitetaan haastateltavan subjektiutta, hän on aktiivinen merkityksien luoja. Haastattelijan tehtävänä on tuoda ilmi haastateltavan ajatuksia ja kokemuksia. Tehtävää voidaan lähestyä suorasti tai epäsuorasti. Haastattelun tarkoituksena on kerätä informaatiota, se on päämäärähakuista, suunniteltua toimintaa. (Hirsjärvi - Hurme 2009: 34 - 42.)

Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joiden varassa keskustelu etenee. Haastattelun aihepiirit, eli teemat, ovat ennalta määritellyt ja ne ovat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelu huomioi ihmisten erilaiset tulkinnat asioista ja tuo haastateltavien äänen kuuluviin (Hirsjärvi - Hurme 2009: 47 - 48.)

Laadimme teemahaastattelurungon tutkimuskysymyksiemme pohjalta. Pyrimme asettamaan teemat ja apukysymykset siten, että saisimme mahdollisimman paljon tietoa liittyen tutkimuskysymyksiimme. Erityisenä kiinnostuksen kohteena oli kestävän kehityksen sosiaalinen ulottuvuus ja sen toteutuminen arjen käytännöissä, joten painotimme kysymysten asettelua tähän suuntaan.

Teemahaastattelut toteutimme parihaastatteluna. Parihaastattelu on yksi ryhmähaastattelun alalajeista. Ryhmähaastattelu on vapaamuotoinen keskustelu, jossa

haastateltavat pystyvät spontaanisti kommentoimaan aihetta ja tuottavat monipuolista tietoa tutkittavasta aiheesta. Sen etuna on, että aineistoa saadaan kerättyä tehokkaasti, kun samanaikaisesti haastatellaan useampaa henkilöä. Ryhmähaastattelu soveltuu erityisesti tilanteisiin, joissa tarkoituksena on tarkastella haastateltavien sosiaalista ympäristöä tai saada tietoa pienoiskulttuurin merkitysrakenteista. Riskiksi muodostuvat ryhmän sisäiset valtarakenteet, jotka voivat vaikuttaa siihen kuka puhuu ja miten. (Hirsjärvi - Hurme 2009: 62 - 63.) Riskien minimoimiseksi päädyimme haastattelemaan työntekijöitä pareittain isomman ryhmän sijaan. Haastattelutilanteen ohjaamista helpotti myös se, että toteutimme haastattelut toimimalla haastattelijaparina.

4.4 Aineiston analysointi

Valitsimme analyysimenetelmäksemme teemoittelun. Teemoittelun avulla aineistosta voidaan poimia tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa sekä vastauksia esitettyihin kysymyksiin. (Eskola – Suoranta 1998: 175 - 182.) Teemoitteluamme on ohjannut taustateoriamme kestävästä kehityksestä sekä erityisesti kestävä kehityksen sosiaalisesta ulottuvuudesta, jota tarkastelemme varhaiskasvatuksen maailmasta käsin.

Aloitimme aineiston käsittelyn litteroimalla äänittämämme haastattelut. Litteroinnilla tarkoitetaan äänen tai kuvan purkamista tekstiksi. Litteroinnin tarkkuus määritellään tutkimuksen tarkoituksen ja käytettävien menetelmien mukaan. (Ruusuvuori 2010: 424 - 425.) Haastattelumme tarkoituksena oli selvittää henkilöstön näkemyksiä liittyen melko tarkasti rajattuun aiheeseen, kestävään kehitykseen. Kun kiinnostuksen kohteena on asiasisältö, voidaan jo litterointivaiheessa keskittyä tutkimusongelman kannalta olennaisiin osiin. (Ruusuvuori 2010: 425.) Keskityimme litteroinnissa taltiomaan haastattelijan ja haastateltavien välisen vuoropuhelun. On tarpeen huomioida, että litterointi on jo osa aineiston tulkintaa (Ruusuvuori 2010: 425).

Litteroinnin jälkeen koodasimme aineiston. Merkitsimme värikoodein aineistossa esiintyvät erilaiset asiasisällöt ja aihekokonaisuudet. Nämä eri värein koodatut asiasisällöt sitten nimesimme. Eskola ja Suoranta (1998) mainitsevat kirjassaan Johdatus laadulliseen tutkimukseen kaksi eri lähestymistapaa aineiston koodaamiseen. Koodaaminen voi tapahtua aineistolähtöisesti, jolloin koodiluettelo syntyy aineistosta esiin nousevien aiheiden pohjalta; aineistoa tarkastellaan ikään kuin ”avoimin silmin”.

Koodaaminen voi perustua myös tiettyihin ennakko-oletuksiin, jolloin taustateoria ja asetetut tutkimuskysymykset ohjaavat jo voimakkaammin koodiluettelon muodostumista. Koodaamistamme ohjasivat asetetut tutkimuskysymykset ja haastatteluteemat, mutta aineistosta nousi kuitenkin myös uusia aiheita.

Koodaamamme aineiston pilkoimme osiin, jonka jälkeen ryhmittelimme aineiston omiin aihealueisiinsa. Tämän jälkeen nimesimme syntyneet ryhmät. Tarkasteltuamme syntyneitä ryhmiä ja niiden asiasisältöjä, huomasimme että aineistostamme nousee selvästi esiin kaksi pääteemaa. Aineistossa puhutaan toisaalta kestävän kehityksen määritelmistä, ja tuodaan toisaalta ilmi niitä arjen käytäntöjä ja toimia, joiden kautta kestävä kehitys päiväkodin arjessa ilmenee. Lisäksi aineistosta nousi esiin tiedonkulkuun ja jakamiseen liittyviä seikkoja jotka näimme järkeväksi erottaa omaksi teemakseen. Alunperin olimme luokitelleet kestävän kehityksen kasvatuksen omaksi teemakseen. Aineistoa läpikäydessämme huomasimme, että oli keinotekoisia erottaa kestävän kehityksen kasvatus arjen käytännöistä, joihin se niin kiinteästi kietoutuu. Näin ollen sisällytimme sen teemaan Kestävän kehityksen arjen käytännöt. Aluksi asetimme haasteet omaksi teemakseen mutta tarkentaessamme teemoittelua totesimme että haasteet olisi kuitenkin järkevintä käsitellä niissä asiayhteyksissä joissa haasteet on alunperin esille tuotukin. Myös arvot ja asenteet muodostuivat yhdeksi teemaksi. Lopullisiksi teemoiksemme muodostuivat siis Kestävän kehityksen määritelmät, Kestävän kehityksen arjen käytännöt, Tiedonkulku sekä Arvot ja asenteet.

5 Luotettavuus ja Eettisyys

Olemme kiinnittäneet tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisyyteen huomiota koko opinnäytetyöprosessin ajan. Olemme pyrkineet kuvaamaan opinnäyteprosessimme etenemistä tarkasti ja avoimesti. Opinnäytteessämme mukana ollutta päiväkotia, tai haastatteluihin osallistuneita henkilöitä ei voida tunnistaa työstämme.

Opinnäytettämme varten haimme tutkimuslupaa Espoon kaupungin sivistystoimesta. Tutkimuslupa on pyydettävä tapauksissa, joissa tutkimus tehdään Espoon kaupungin ulkopuolisen tutkijan aloitteesta (Espoon kaupunki 2012). Tutkimuslupa myönnettiin helmikuussa 2012.

Haastattelimme yhden päiväkodin kuutta työntekijää. Päiväkotia valikoitui sattumanvaraisesti niistä päiväkodeista, jotka olivat ilmaisseet sähköpostitse halukkuutensa osallistua opinnäytetyön toteuttamiseen. Otanta käsittää noin kolmasosan päiväkodin kasvatushenkilöstöstä. Haastateltavista puolet oli lastentarhanopettajia, ja puolet lastenhoitajia. Haastattelut toteutettiin päiväkodin tiloissa, olimme saaneet käyttöömmä päiväkodin johtajan huoneen. Tila oli sellainen, että saimme tehdä haastattelut ilman ulkopuolisia häiriöitä. Myös aikaa oli varattu haastattelujen tekemiseen tarpeeksi, käytimme noin 40 minuuttia haastattelua kohden. Haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista ja haastattelut toteutettiin osana normaalia työaikaa.

Ennen haastatteluja olimme olleet yhteydessä päiväkodin johtajaan, jolle olimme kertoneet opinnäytetyön aiheen ja haastattelujen toteuttamistavan. Olimme sopineet johtajan kanssa, että haastateltavat voivat olla eri ryhmistä ja kertoneet hänelle, että haastattelemme mielellämme sekä lastentarhanopettajia, että lastenhoitajia. Haastateltavat valikoituivat haastattelupäivänä sattumanvaraisesti. He eivät olleet nähneet teemahaastattelurunkoa eikä heitä oltu pyydetty millään tavoin valmistautumaan haastatteluun etukäteen.

Suoritimme haastattelut käyttämällä parihaastattelua. Parihaastattelu on yksi ryhmähaastattelun alamuoto, ja siihen pätee samat lainalaisuudet kuin ryhmähaastatteluunkin. Toivoimme saavamme parihaastattelun avulla keskustelua aikaiseksi, ja tätä kautta enemmän informaatiota opinnäytettämme varten. Haastateltavat ovat yleensä vapautuneempia silloin kun heitä on paikalla enemmän kuin yksi, ja koimmekin että haastateltavien välinen vuoropuhelu tuotti meille rikasta tietoa opinnäytteemme aiheesta. Ryhmähaastattelussa on myös riskinsä, ja joskus ryhmän keskinäinen dynamiikka voi olla estää kaikkien osapuolten näkemysten esille tuomisen. Yhdessä parihaastattelussa toinen haastateltavista oli dominoiva osapuoli. Hänellä oli paljon tietoa aiheesta, ja toi voimakkaasti ilmi tietoaan. Koimme että toinen haastateltavista jäi taka-alalle, eikä hän mahdollisesti päässyt kertomaan, tai uskaltanut kertoa kaikesta omaa näkemystään. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 210 - 211). Muilta osin koimme, että haastatteluparit olivat tasapuolisia, ja pääsimme tavoitteeseemme, eli saamaan rikasta ja paljon informaatiota tuottavaa keskustelua aikaiseksi.

Haastatteluaineistomme muodostui melko suppeaksi. Litteroitua aineistoa koostui 31 sivua. Tutkimusaiheemme oli kuitenkin tarkasti määritelty ja mielekkäästi rajattu, joten kykenimme tarkastelemaan aineistoa kattavasti ja avoimesti. Saatu aineisto sisälsi vain vähän epäolennaisuuksia ja sellaista materiaalia, jota emme pystyneet hyödyntämään opinnäytteessämme. Haastatteluaineisto on käsitelty luottamuksellisesti.

Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa myös haastattelijoilla on oma roolinsa. Olimme pyrkineet valmistautumaan haastatteluihin huolellisesti ja teemahaastattelurunkoa olimme työstäneet ajan kanssa hakien myös ohjaavalta opettajalta apua sen laatimisessa. Haastattelutilannetta on kuitenkin vaikea etukäteen täysin ennakoida ja onnistuminen arvioidaankin lopullisesti vasta haastatteluaineistoa purkaessa ja analysoidessa. Nauhoja kuunnellessamme huomasimme kehittämisen varaa mm. kysymysten asettelussa sekä lisäkysymysten esittämisessä. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme tutustuneet myös aikaisemmin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin, ja niistä saatuihin tuloksiin. Opinnäytetyömme tulokset ovat samansuuntaisia aikaisemmista tutkimuksista saatujen tutkimustulosten kanssa. Tästä syystä uskallamme todeta, että olemme valinneet oikeat tiedonkeruu- ja analysointimenetelmät ja opinnäytteestämme saadut tulokset ovat oikeansuuntaisia.

6 Tulokset

Analysoimme keräämämme aineiston luokittelun myötä tarkentuneiden teemojen mukaisesti. Esittelemme seuraavaksi tulokset teemoittain. Olemme irrottaneet teemoittelussa aineistosta sitaatteja, joita olemme tuoneet esille kuvataksemme aineistoa ja perustellaksemme tekemiämme tulkintoja. (Eskola – Suoranta 1998: 175 - 182.)

6.1 Kestävän kehityksen määritelmä

Pyysimme haastateltavia määrittelemään omin sanoin kestävän kehityksen. Yksi haastateltavista oli osallistunut hiljattain kestävään kehitykseen liittyvään koulutukseen. Hän toi esille kestävän kehityksen kolme eri ulottuvuutta, joista ensimmäisinä muistui mieleen sosiaalinen ja taloudellinen ulottuvuus. Sosiaaliseen kestävyyskäsitykseen hän mainitsi liittyvän kiusaamisen ehkäisyn, leikki- ja sosiaaliset taidot. Taloudellista ulottuvuutta hän kuvasi kertomalla kestävästä leluhankinnasta ja lelujen kunnostamisesta. Ekologiseen kestävyyskäsitykseen hän liitti kierrättämisen, luonnon kunnioittamisen ja lähiympäristöön tutustumisen.

Yksi haastateltavista pareista pohti kestävästä kehityksestä maapallon säilymistä ja tulevien sukupolvien näkökulmasta, sekä sitä, miten omilla toimillamme voimme siihen vaikuttaa.

Mulle kestävä kehitys on sitä että tää maailma pysyis vielä tuleville sukupolville hyvänä asua ja elää. Toiminnallamme sitten pyrittäisiin siihen. (Lastenhoitaja)

Valtaosa vastaajista koki käsitteen määrittelemisen vaikeaksi. Yksi haastateltavista toi ilmi tätä hankaluutta toteamalla, että näin laajaan aiheeseen oli vaikea tarttua. Noin puolet haastateltavista avasi kestävän kehityksen käsitettä kuvaamalla jo tässä vaiheessa niitä käytännön toimia, joiden avulla esimerkiksi kestävän kehityksen ekologista ulottuvuutta pyritään edistämään päiväkodissa. Yksi haastattelupari toi mm. ilmi päiväkodin kierrätyskäytäntöjä ja leluhankintoihin liittyviä periaatteita.

Kestävää kehitystä määriteltiin siis erityisesti ekologiseen kestävyyskäsityksen tähtäävien tekojen ja käytäntöjen kautta. Kestävän kehityksen moniulotteisuus jäi puuttumaan useimmista vastauksista.

6.2 Sosiaalisen kestävyyskäsityksen määritelmä

Halusimme saada lisää tietoa kestävän kehityksen sosiaalisesta ulottuvuudesta. Johdattelimme haastateltavia keskustelemaan aiheesta pyytämällä heitä

määrittelemään, mitä heidän mielestään tarkoitetaan, kun puhutaan kestävän kehityksen sosiaalisesta ulottuvuudesta tai sosiaalisesta kestävyydestä.

Pääasiassa haastateltavat toivat hyvin varovaisesti esille omia ajatuksiaan sosiaalisesta kestävyydestä. Monet mieleen nousevat seikat tuotiin esiin ikään kuin kysymyksen muodossa.

Tarkoittaako se jotain yhteisvastuuta? (Lastenhoitaja)

Yksi haastateltavista totesi jo heti alkuun käsitteen olevan hänelle aivan vieras. Jatkettaessa keskustelua hän kuitenkin osasi yhdistää yhteisöllisyyden sosiaalisesti kestävään kehitykseen.

Tai joku yhteisöllisyys, liittyykö se siihen? (Lastentarhanopettaja)

Lisäksi sosiaaliseen kestävyys liitettiin päiväkodissa laadittu kiusaamisenehkäisy-suunnitelma ja yleisesti ihmisten toimintaan ja heidän välisiinsä suhteisiin liittyvät asiat. Sosiaalisen kestävyys määritelmään liitettiin myös ilmapiiri ja asenteet. Myös sosiaalisten taitojen nähtiin kytkeytyvän kestävän kehityksen sosiaaliseen ulottuvuuteen.

Kaiken kaikkiaan vastaukset olivat melko suppeita, eikä aihe syventynyt esittämiemme lisäkysymysten myötä. Esille ei noussut yhtä yhtenäistä näkemystä aiheesta, vaan vastaukset olivat hyvin vaihtelevia ja jäivät melko pinnalliselle tasolle. Sosiaalinen kestävyys terminä koettiin selvästi vieraammaksi kuin kestävä kehitys yleensä.

6.3 Kestävän kehityksen käytännöt

Haastattelumme painottuivat selvittämään niitä arkisia käytäntöjä ja toimintamalleja, joiden kautta kestävä kehitys päiväkodissa ilmenee. Kiinnostuksen kohteenamme oli erityisesti sosiaalisen kestävyys ilmeneminen toimintakulttuurissa, mutta emme rajanneet muitakaan ulottuvuuksia pois vastauksista. Haastateltavat tuottivat jonkin verran tietoa myös kestävän kehityksen taloudellisesta ja ekologisesta ulottuvuudesta. Vastauksien pääpainopiste on kuitenkin sosiaalisen kestävyys käytäntöihin liittyvissä teemoissa esittämiemme lisäkysymysten johdosta. Esittelemme taloudelliseen ja

ekologiseen kestävyys liittyvät käytännöt samassa kappaleessa, sosiaaliseen kestävyys liittyvät käytännöt on kirjoitettu auki omassa kappaleessaan.

6.3.1 Ekologinen ja taloudellinen kestävyys

Haastateltavien vastauksissa erityisesti ekologinen ja taloudellinen kestävyys näyttivät kietoutuvan tiiviisti toisiinsa. Monesti haastateltavat itse mielsivät puhuvansa ekologisesta kestävydestä kuvaillessaan erilaisia käytännön toimia ja toimintaperiaatteita. Vastauksia tarkastellessamme huomasimme kuitenkin taloudellisen ja toisinaan myös sosiaalisen ulottuvuuden sisältyvän näihin samoihin vastauksiin.

Kaikki haastateltavat toivat esiin, että päiväkodissa edistetään kestävä kehitystä kierrättämällä ja materiaalien uusiokäytöllä. Nämä käytännön toimet näyttivät olevan sellaisia, joihin myös lapset pääsivät osallistumaan ikätasosta riippumatta. Lapset olivat erityisen innokkaita keksimään eri materiaaleille uusia käyttötarkoituksia.

Eihän ne antais meidän heittää mitään roskeen. Pahvilaatikot on ihan kuuminta kamaa, ne on koirankoppeja ja avaruusaluksia... (Lastentarhanopettaja)

Vastauksista ilmeni että etenkin isommat lapset ovat jo taitavia kierrättämisessä ja saattavat muistuttaa aikuistakin, mikä roska kuuluu minnekin. Heitä voidaan myös haastaa itse ajattelemaan ja oivaltaamaan:

Ja se on ihana, kun nää saa vähän itekin miettiä, et vaik miks just se jäätelötikku, mihis laitetaan. Mä kysyn, et mistä on tehty. Puusta. Palaako puu...etten kerro suoraan, saa ite ajatella, että miksi. (Lastentarhanopettaja)

Myös pienimpien ryhmässä voidaan harjoitella samoja kestävä kehityksen periaatteita ikätasoisesti, esim. miettimällä, mihin käsipaperit laitetaan ja mihin kuuluu biojäte. Näin lapsille opetetaan vastuun kantamista pienestä pitäen.

Perheiden osallisuus ilmeni siinä, että monet haastatelluista kertoivat vanhempien tuovan askartelumateriaaleja ja muita tarvikkeita kotoaan ja työpaikoiltaan.

No, ainakin kierrätetään, että on erilaisia roskapönttöjä ja paperit kierrätetään ja aika paljon kierrätysmateriaaleista askarrellaan että pyydetään vanhemmilta

työpaikoilta tuomaan jotain ylijäämiä ja ite haetaan jostain.
(Lastentarhanopettaja)

Leluhankinnoissa pyrittiin kiinnittämään huomiota lelujen kestävyys- ja korjattavuuteen, tätä toivat ilmi useat haastatelluista.

Me ainakin meidän ryhmässä yritetään valita esim. lelut sellain, että ne olis kestäviä ja pitkäikäisiä. Ei sorruta niihin muotihömpötyksiin vaan yritetään ottaa semmosia mitkä kestää kulutusta, ja ehkä jopa korjattavia. (Lastenhoitaja)

Yksi päiväkodin työntekijöistä toimi Keke-vastaavana. Hänen vastuullaan oli tuoda kestävä kehitys toimintakulttuuria päiväkodin arkeen. Muut työntekijät turvautuivat hänen tietämykseensä myös arjen käytännöissä, kuten kierrätykseen koskeissa asioissa. Haastatteluista ilmeni, että kestävä kehitys leviää arjen käytäntöihin riippuen paljon työntekijöiden asenteista. Vastauksista kävi ilmi, että päiväkodista löytyi niin kestävä kehitys myönteisesti suhtautuvia työntekijöitä, kuin niitäkin, joita kestävä kehitys ei juurikaan kiinnostanut. Joskus myös kiire tai muu resurssien puute vaikuttaa siihen, toteutuuko kestävä kehitys periaatteena kaikissa arjen tilanteissa. Eräs haastateltavista ihmetteli ääneen päiväkodin kestävä kehityksen toimintaan liittyvää ristiriitaisuutta:

Must on jotenkin kummallista, et tääkin on iso talo, ni maitotölkkejä ei kierrätetä erikseen...täältä tää tulee jo yhestä ryhmästä päivässä ihan hilitön määrä. Ollaan sit omassa ryhmässä kerätty niitä ja ite viety...tuntuu hassulta, et tähän tavallaan olevinaan satsataan, mut sit ei kuitenkaan. (Lastenhoitaja)

Haastateltavat osasivat tuoda esille monipuolisesti esimerkkejä ekologisesta kestävä kehityksen käytännöistä. Ekologinen kestävyys aiheena oli työntekijöille tuttu ja vastaukset tuotiin esille empimättä. Päiväkodissa näyttäisi olevan jo vakiintunut ekologisen kestävyys edistämisen toimintakulttuuri.

6.3.2 Sosiaalinen kestävyys

Vaikka haastateltavat kokivat sosiaalisen kestävyys määrittämisen haastavaksi, ilmeni kuitenkin, että päiväkodissa toteutettiin monenlaisia kestävä kehityksen sosiaaliseen ulottuvuuteen liittyviä arjen käytäntöjä. Osa esiin nousseista käytännöistä ilmeni kysyttäessä suoraan tiettyihin sosiaalisen kestävyys ilmiöihin liittyviä arjen käytäntöjä. Näitä käytäntöjä olivat osallisuus, yhteisöllisyys, tasa-arvo sekä

vastuuseen kasvattamiseen liittyvät arjen käytännöt. Näiden aihealueiden lisäksi päiväkodissa toteutui kestävän kehityksen sosiaalinen ulottuvuus kiusaamisen ehkäisyssä.

Osallisuuden toteutuminen päiväkodissa

Pyysimme haastateltavia kertomaan, millä tavoin osallisuus toteutuu päiväkodin arjessa. Haastateltavat toivat ilmi sekä lasten, että vanhempien osallisuuteen liittyviä seikkoja.

Lasten osallisuudesta puhuttaessa yksi haastateltavista mainitsi lapsiryhmän yhteiset pelisäännöt, jotka oli laadittu yhdessä lasten itsensä kanssa. Hän kertoi, että lasten kanssa oli keskusteltu myös siitä, mitä lapset haluaisivat tehdä ja oppia toimintavuoden aikana. Lasten esittämiä toiveita on pyritty huomioimaan mm. retkikohteita valittaessa. Lisäksi lasten ideoita on hyödynnetty jonkin verran askarteluissa ja yhteisiä toimintoja, kuten juhlia, järjestettäessä. Monet haastateltavista kuitenkin totesivat, että usein toiminnan suunnittelu ja organisointi on kuitenkin aikuisjohtoista.

Yhdessä lapsiryhmässä oli ollut aikaisempaan vuonna käytössä erityinen Lapsen osallisuus-päivä, jota vietettiin joka perjantai. Päivälle oli aina jokin ennalta määrätty teema, joka ohjasi päivän toimintaa. Puitteet oli järjestetty niin, että lapset kykenivät joustavasti siirtymään toiminnasta ja tilasta toiseen, sekä ulkoilemaan oman mielensä mukaisesti. Esille oli aseteltu teemaan sopivia askartelu- yms. tarvikkeita, joita lapset saivat vapaasti hyödyntää tomissaan. Lapsen osallisuus- päivistä jäi hyviä kokemuksia niin lapsille kuin ryhmän työntekijöillekin. Nykyinen tilanne, muuttunut ryhmä koko ja ryhmän ikärakenne, ei kuitenkaan mahdollista vastaavanlaista toimintaa.

Eräs haastateltavista painotti, että lapsen osallisuus on sitä, että lapsi kokee kuuluvansa ryhmään ja tulee siinä kuulluksi. Lapsi on läsnä ja hänellä on oma paikkansa ryhmässä. Lapsen osallisuus ei toteudu järjestämällä yksittäisiä tempauksia, vaan on pitkä ja kokonaisvaltainen prosessi.

Niin toi on aina toi, et ku puhutaan lapsen osallisuudesta ni helposti tulee niinku semmosii osallisuustemppuja, et nyt me tehään tällanen juttu, ni ne on osallisia. Oikeesti se menee mun mielestä syvemmällä se juttu. (Lastentarhanopettaja)

Vanhempien osallisuuden tukemisessa työntekijät olivat avainasemassa. Saatujen vastausten perusteella päiväkodin työntekijät tiedostivat oman roolinsa osallisuuden mahdollistajina ja tukivat vanhempia osallistumaan eri tavoin päiväkodin arkeen ja juhlaan. Yksi mainittu pyrkimys vanhempien osallisuuden vahvistamiseen oli riittävästä tiedonkulusta huolehtiminen päiväkodin ja kodin välillä. Yhteydenpidossa hyödynnettiin vanhempien toiveesta sähköpostia ja järjestely koettiin toimivaksi. Vanhempia kannustettiin myös keskinäiseen yhteydenpitoon; toimintakauden aluksi vanhempainillassa kerättiin sähköpostilistat. Päiväkotitarjosi myös tilojaan, mikäli vanhemmat halusivat järjestää erilaisia yhteisiä hetkiä. Vanhemmat ovatkin hyödyntäneet tätä mahdollisuutta mm. järjestämällä äitien- ja isänpäivä kahvit, sekä yhteisiä aamiaisia. Haastatteluista tuli kuitenkin ilmi, että vanhempien osallisuudessa tärkeä elementti on myös vanhempien oma aktiivisuus. Uusimpien asiakaskyselyiden mukaan vanhemmat toivovatkin enemmän osallisuutta. Toiveisiin on erässä ryhmässä vastattu tarjoamalla vanhemmille mahdollisuutta järjestää isovanhempien päivä.

Eräs haastatelluista kertoi, että heillä tavoitteena on se, että vanhempien huolille ja kysymyksille on aina hetki aikaa. Asioista voi tulla keskustelemaan pitkin toimintakautta, eikä asioiden käsittelyä tarvitse odottaa seuraavaan varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluun saakka.

-- et siihen me ollaan vanhempia kannustettu et voi aina tulla nykäsee hihasta, vartin saa aina aikaa,-- (Lastentarhaopettaja)

Parhaimmillaan osallisuus toteutuu lasten, vanhempien ja työntekijöiden toimiessa yhdessä jonkin yhteisen projektin tms. parissa. Tällaisten projektien seurauksena on syntynyt mm. äidin pojan tuottama kuvasarja heinätöiden teosta ja koko ryhmän yhdessä tekemä satukirja Nenäpäivän kunniaksi.

Ja sitten me tehtiin syksyllä osallistuttiin tohon nenäpäiväprojektiin ja tehtiin lasten kanssa satukirja siihen. Ja sen satukirjan sitten, yksi isä teki siihen tai siis taittoi sen ja kaksi vanhempaa painatti niitä värillisenä että saatiin myytyä niitä sitten muille. (Lastentarhaopettaja)

Päiväkodin työntekijöillä on vahvaa pyrkimystä osallisuuden vahvistamiseksi ja se koetaan tärkeänä asiana. Yrityksestä huolimatta etenkin lasten osallisuus saattaa kuitenkin jäädä arjen toiminnoissa melko pinnalliselle tasolle.

Yhteisöllisyyden toteutuminen päiväkodissa

Kysyimme haastateltavilta miten yhteisöllisyys ilmenee päiväkodin arjessa. Yhteisöllisyyden käsitteen ymmärtäminen ja siihen liittyvien toimintojen nimeäminen vaikutti helpolta, ja valta osa haastateltavista osasi mainita ainakin yhden konkreettisen päiväkodin yhteisöllisyyttä tukevan käytännön. Yksi vastaajista kuitenkin mainitsi, ettei ymmärrä miten yhteisöllisyys liittyy kestävään kehitykseen.

Suuri osa haastateltavista mainitsi päiväkodissa järjestettävät yhteiset juhlat ja tapahtumat esimerkkinä yhteisöllisyyden toteutumisesta.

No ainakin meillä on jaettu että joka ryhmällä on joku vastuukuukausi ja vastuujuhla esim. huomenna laskiaistiistai mäenlaskua. Yksi ryhmä vastaa siitä ja kaikki päiväkodin lapset on mukana niissä. (Lastentarhanopettaja)

Tapahtumia on vuoden aikana vähintään viisi, ja jokainen ryhmä pääsee vuorollaan vastaamaan tapahtuman järjestämisestä. Päävastuu toteutuksesta on ryhmän aikuisilla, mutta myös lasten ideat pyritään ottamaan huomioon.

Yhteisöllisyyttä edistäviksi toimiksi mainittiin myös lähiympäristöön tutustuminen sekä vanhempien ja isovanhempien mukaan ottaminen päiväkodin toimintaan. Yksi haastateltavista totesi yhteisöllisyyden toteutuvan ainakin omassa ryhmässään mehenkenä, ja uskoi lasten näkevän itsensä niin osana omaa ryhmää, kuin myös osana koko päiväkotia. Arjessa päivät kuluvat tiivistä oman ryhmän kesken, mutta yhteiset tempaukset pitävät yllä koko päiväkodin yhteisöllisyyttä.

Yhteisöllisyys näyttäytyi myös siinä, että tavaroita lainailtiin ryhmien kesken. Myös leikkitaulun käyttö nähtiin ryhmän yhteishenkeä parantavana asiana. Leikkitaulun käytön myötä lapset oppivat leikkimään erilaisissa ryhmissä ja ottamaan toisiaan huomioon. Lisäksi haastatteluista ilmeni että esimerkiksi TYHY-toiminnalla edistetään työntekijöiden välistä yhteisöllisyyden tunnetta.

Haasteita yhteisöllisyyden toteutumiselle aiheuttaa tällä hetkellä yhteisten sisätilojen puute. Väliaikaisesti päiväkodin saliin on sijoitettu aikaisemmin erillisessä lisärakennuksessa sijainnut esikouluryhmä, niinpä työntekijät joutuvat nyt käyttämään

tavallista enemmän luovuutta yhteisten tapahtumien organisoimisessa. Haastatteluissa tuli myös ilmi, että aidon yhteisöllisyyden rakentuminen vie aikaa. Uudet työntekijät ja sijaiset eivät välttämättä tunne heti kuuluvansa osaksi päiväkodin yhteisöä.

Päiväkodissa yhteisöllisyys oli vahvinta oman ryhmän sisällä, mutta pyrkimystä koko päiväkodin ja lasten perheet kattavaan yhteisöllisyyteen oli myös nähtävissä mm. päiväkodissa säännöllisesti järjestettävien tapahtumien muodossa.

Tasa-arvon toteutuminen päiväkodissa

Pyydettyäessä haastateltavia mainitsemaan konkreettisia esimerkkejä tasa-arvon toteutumisesta päiväkodissa, oli haastateltavien vaikea nimetä tasa-arvoa edistäviä tai ilmentäviä toimia lapsiryhmän arjessa. Kuitenkin vastauksista nousi esille, että tästä huolimatta työntekijät kokivat, että lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti ja että myös työntekijöiden välillä vallitsee tasa-arvo. Pyrkimys tasa-arvoon nähtiin niin itsestään selvänä asiana, että yksittäisten käytäntöjen esille tuominen oli vaikeaa.

Vuorotteluperiaatetta pidettiin yhtenä tasa-arvoisuuden ilmentymänä. Monille haastateltaville oli tärkeää varmistaa, että kukin lapsi vuorollaan saa toimia esim. aamupiirissä apulaisena. Vain yksi haastateltavista kuitenkin mainitsi konkreettisen esimerkin siitä miten hän seuraa että lapset tulevat tasapuolisesti kohdelluiksi.

—vaik meilläkin on kalenteri seinällä ja jokainen saa vuorollaan käydä laittamassa ne kuukaudet ja viikonpäivät ja muut siihen, niin kyllä mulla on ihan lista siellä mihin laitan että kaikki saa osallistua. (Lastentarhanopettaja)

Haastatteluista ilmeni myös se, että henkilökunnan asenteiden tulisi olla sellaiset että kaikkia kohdellaan oikeudenmukaisesti ja tasa-arvoisesti. Yksi haastatelluista päiväkodin työntekijöistä toi esiin näkemystä että päiväkodin alueen perheiden samankaltaisuus itsessään luo tasa-arvoa lasten välille. Hän mainitsi myös että Espoon kaupunki oli pyrkinyt omilla säännöksillään turvaamaan tasa-arvon toteutumisen päiväkodeissa kieltämällä syntymäpäivätarjoilut. Tällä tavoin ehkäistään kilpavarustelua lasten syntymäpäivätarjoiluissa ja laitetaan kaikki lapset samalle viivalle.

Vastuun kantaminen ja kiusaamisen ehkäisy päiväkodissa

Vastuun kantamista opetetaan lapsille arjen käytännöissä. Lapsia neuvotaan huolehtimaan leluista ja muista yhteisistä tavaroista, ympäristön siisteydestä yms. ikätason mukaisesti. Päiväkodissa on yhteiset säännöt siitä, miten tavaroita kohdellaan. Kirjoja kohdellaan kunnioittavasti eikä leluja heitellä ja rikota.

Lapsia opetetaan vastuullisiksi leikkijöiksi leikkitaulun avulla. Leikkitaulun käyttö tuo leikkeihin suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä.

Ja se myös estää sen, et meil varsinkin noi 3-vuotiaat vaihtais leikkiä 5 minuutin välein, mut ku ei sitä pyykkipoikaa voi vaihtaa 5 minuutin välein. Siel pitää pysyy vähän aikaa. Niin se kehittyy se leikki. (Lastenhoitaja)

Haastatteluista kävi ilmi, että lapset tiedostavat hyvin oman vastuunsa leikkien siivoamisessa ja siisteyden ylläpitämisessä. Jos joku jättää oman osuutensa hoitamatta, muut lapset huomauttavat asiasta herkästi. Lapsia opetetaan myös toimimaan itsenäisesti konfliktitilanteissa. Heitä ohjataan ja sanoitetaan toimimaan esimerkiksi riitatilanteissa.

Isompia kannustetaan ite sanomaan. Neuvotaan, et sä voit sanoa näin. Jos joku on rikkonut sun linnan, niin sä voit pyytää korjaamaan. (Lastentarhanopettaja)

Vastuun kantamista ja kavereiden kunnioittamista opitaan myös suoran syy- ja seuraussuhteen kautta.

Vastuun kantaminen..no, ekaks tulee mieleen se, et jos sä kohtelet huonosti kavereita, ni ei se kaveri leiki sun kaa enää seuraavaa leikkiä. (Lastentarhanopettaja)

Haastattelujen aikana nousi esille, että päiväkodissa työskennellään aktiivisesti kiusaamisen ehkäisemiseksi. Esikouluryhmän lastentarhanopettaja on laatinut asiasta kirjallisen esiopetuksen kiusaamisenehkäisy suunnitelman. Suunnitelma on perusteltu siksikin, että perusopetuslaissa veloitetaan opetuksen järjestäjää laatimaan opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelman oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, häirinnältä ja kiusaamiselta (Perusopetuslaki 629/1998 29§).

Suunnitelmassa käydään läpi kiusaamisen eri muotoja ja opitaan tunnistamaan niitä. Lapsia itseään on kuultu siitä, mitä kiusaaminen heidän mielestään on ja myös nämä ajatukset on kirjattu suunnitelmaan. Suunnitelman mukaan kiusaamista ehkäistään kiinnittämällä huomiota mm. ryhmäytymisprosessin ja sosiaalisten taitojen tukemiseen sekä puuttumalla negatiiviseen vuorovaikutukseen. Lisäksi kiusaamisen ehkäisy-suunnitelmaan kuuluu lasten kanssa yhdessä laaditut säännöt. Myös nopeaa kiusaamistilanteisiin puuttumista, vuorovaikutustaitojen kehittämistä, sekä empatiakasvatuksen tärkeyttä painotetaan. Kasvatuskumppanuudella on myös oma roolinsa kiusaamisen ehkäisyssä päiväkodissa. Suunnitelma arvioidaan ja sitä päivitetään aina lukuvuoden alussa.

Kiusaamisesta on puhuttu paljon lasten kanssa. Esikouluryhmässä on lisäksi laadittu yhteiset pelisäännöt, joissa myös kiusaamiseen puututaan. Lapsia kannustetaan kertomaan aikuiselle myös pienistä murheista ja riidanaiheista. Heille halutaan viestittää, että asioista on hyvä keskustella yhdessä ja aikuinen auttaa mielellään tilanteiden selvittelyssä. Kun asioihin tartutaan varhaisessa vaiheessa, säästytään monesti isommilta riidoilta ja kiusaamisilta.

Me ollaan laadittu ne yhteiset säännöt ja niistä puhuttu, ja sit kun ollut tuota.. me on periaatteessa ajateltu niin ettei oo semmosta kantelua tavallaan enää. Sit on puhuttu että kaikesta pitää aina tulla sanomaan, vaikka ois pienikin asia ja syksylläkin oli jotain semmoisia tapauksia että joku ei osaa sanoa ärrää ja toiset nauroi sille, ja sitten vanhemmat kertoi tai lapset kertoi meille, ja me sitten yhdessä puhuttiin niistä koko ryhmän kanssa. Ei oo ollut, ei oo pääsyt tulemaankaan semmoista kiusaamista kun on puututtu tämmösiin pieniinkin asioihin. Että tavallaan se yhdessä keskustelu ja mitä on paljon puhuttu, että huolehditaan kaverista ja ketään ei jätetä yksin. Kyllä se on meillä ainakin toiminut. (Lastentarhanopettaja)

Kiusaamisenehkäisy-suunnitelma on melko tuore, joten se ei vielä ole vakiintunut arkisiksi käytännöiksi muissa ryhmissä. Tavoitteena kuitenkin on, että myös muiden ryhmien työntekijät tutustuvat suunnitelmaan ja soveltavat sitä omaan ryhmäänsä sopivaksi. Kiusaamisenehkäisy koettiin työntekijöiden keskuudessa tärkeäksi asiaksi.

6.4 Arvot ja asenteet

Haastateltavat toivat useissa yhteyksissä ilmi sitä, että kestävään kehitykseen liittyvät arvot ja asenteet siirtyvät lapsille suoraan mallioppimisen ja aikuisten keskinäisen vuorovaikutuksen havainnoimisen kautta.

Asenne- ja arvokasvatus tapahtuu arjen kasvatuksellisissa vuorovaikutustilanteissa. Koska lapset seuraavat herkeämättä aikuisen toimintaa, on työntekijän tunnistettava vastuullinen asemansa ja tietoisesti toimittava yhteisten arvojen ja normien mukaisesti.

Kyllähän me omia arvoja ja asenteita täällä jaetaan väkisinkin...miten me ite käyttäydytään; miten kohdellaan työkavereita, miten puhutaan toisillemme ja lapsille...ettei sallita syrjimistä, eikä kiusaamista, niin siinähan niitä arvoja tulee aika paljon. (Lastentarhanopettaja)

Yksi haastateltavista pohti, että varsinkin isompien lasten kanssa voisi asenteisiin ja arvoihin liittyviä asioita käsitellä myös teematyöskentelyn omaisesti.

Vaikka asenne- ja arvokasvatus nähtiin luontevana ja itsestään selvänä osana ammatillista roolia varhaiskasvatustyössä, voisi se olla myös tavoitteellista ja suunnitelmallista. Asenteiden ja arvojen luotettiin automaattisesti siirtyvän lapsille mallioppimisen kautta.

6.5 Kestävään kehitykseen liittyvän tiedonkulku ja -jakaminen

Kestävään kehitykseen liittyvän tiedon jakamiseksi päiväkotiin on perustettu Keke-tiimi, mihin kuuluu yksi työntekijä kustakin lapsiryhmästä. Lisäksi yksi päiväkodin työntekijöistä on nimetty Keke-vastaavaksi. Keke-vastaavan vastuulla on tuoda uusin kestävään kehitykseen liittyvä tieto Keke-tiimin jäsenille, jotka taas kertovat tiedon eteenpäin omissa ryhmissänsä. Keke-vastaava on myös laatinut päiväkodin yhteiseen käyttöön Keke-kansion, mistä löytyy tietoa kestävästä kehityksestä.

Haastateltavat tietävät että päiväkodissa toimii Keke-tiimi ja Keke-vastaava. He myös tiesivät että Keke-tiimiläisten tehtävänä on tuoda kestävään kehitykseen liittyvä tieto

tiimeihin. Vastaajat kokivat että päiväkodissa on positiivinen asenne kestävästä kehitystä kohtaan. Kysyttäessä haluaisivatko he saada lisätietoa, tai koulutusta kestäväan kehitykseen liittyvistä asioista, suhtautui osa vastaajista myönteisesti. Muutamat kokivat että tietoa on jo jopa ”liikaa” ja olisi syytä panostaa koulutuksissa enemmän pedagogiseen osaamiseen.

Pääosin haastateltavat olivat hyvin tietoisia että Espoon kaupunki on mukana RCE-verkostossa. Eräs haastateltavista kertoi käyneensä juuri RCE-Espoon tarjoamassa kestäväan kehitykseen liittyvässä koulutuksessa.

Aineistosta käy ilmi, että vaikka tiedon levittämiseksi päiväkodissa on laadittu suunnitelma, tulee uusin tieto hitaasti kaikkien työntekijöiden saataville, ja osa tiedosta ei koskaan tavoita koko henkilökuntaa. Monesti tiedon jakaminen on ikään kuin jäänyt yhden, aktiivisen ja asiasta innostuneen vastuulle. Päiväkodissa alkanut Keke-tiimitoiminta on vielä toistaiseksi ollut melko epäsäännöllistä. Toiminta on kuitenkin jo mielletty osaksi päiväkodin arkea.

7 Johtopäätökset

Tuloksista ilmenee, että luontevimmin kestävä kehitys määrittyy päiväkodin henkilökunnan mielestä ekologisen ulottuvuutensa kautta. Vihreät arvot, kierrätys, materiaalien uusiokäyttö jne. mielletään kestävästä kehitystä tukeviksi teoiksi. Myös 4V-hankkeen toteuttamaan tutkimukseen (Kestävän kehityksen ja yhteisöllisyyden nykykäytänteet, asenteet, tiedot sekä tuen tarve) osallistuneet henkilöt näkivät kestäväan kehityksen sen ekologiseen ulottuvuuteen liittyvinä asioina (4V- Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin- yhteisöllisyys ja hyvä elinympäristö-hanke 2009). Kestävän kehityksen termi oli kaikille tuttu, ja jokainen pystyi heti nimeämään ainakin muutamia siihen liittyviä asioita. Sen määrittelemisen koko laajuudessaan koettiin kuitenkin vaativaksi.

Kestävän kehityksen sosiaalinen ulottuvuus oli käsitteenä vieras ja sen määrittely koettiin yleisesti ottaen hankalaksi. Haastattelujen edetessä tuli kuitenkin ilmi, että päiväkodissa sosiaalinen kestävyys on läsnä päiväkodin arjessa monin eri tavoin. Erityisesti ryhmien lastentarhanopettajat osasivat tuoda ilmi monenlaisia sosiaaliseen

kestävyyteen liittyviä käytännön toimia. Lasten ja vanhempien osallisuus ja sen tukeminen nähtiin tärkeänä tavoitteena, samoin yhteisöllisyys näyttäytyi voimakkaana arvona. Pyrkimystä tasa-arvoisuuteen pidettiin itsestään selvänä asiana, jonka tulisi ilmetä kaikkien työntekijöiden asenteista. Arto Salonen määrittelee artikkelissaan Sosiaalisen kestävyyden edistäminen on kestävän kehityksen ydinosasta (2012) sosiaalisesti kestävän päiväkotiyhteisön paikaksi, jossa vaalitaan yhteisöllisyyttä. Tämä yhteisöllisyys syntyy sosiaalisen osallisuuden ja tasavertaisuuden kautta. Kestävässä kehityksessä olennaista on juuri se, miten kiinteästi eri asioiden tulisi linkittyä toisiinsa muodostaen laajempia kokonaisuuksia. Todellinen kestävyys syntyy siitä, että kestävän kehityksen kaikkia ulottuvuuksia huomioidaan samanaikaisesti; ne ovat tasapainoisessa yhteydessä toisiinsa. (Salonen 2010: 31 - 36.) Päiväkodin arjessa sosiaaliseen kestävyteen liittyvät tavoitteet ja toimintaperiaatteet näyttäisivät kuitenkin jäävän melko yksittäisiksi ja irrallisiksi. Näitä toimintoja ei osata mieltää osaksi laajempaa kestävän kehityksen toimintakulttuuria.

Haastatteluista ilmeni että päiväkotiin on vakiintunut useita kestävästä kehitystä tukevia käytäntöjä. Haastateltavat toivat ilmi erityisesti ekologiseen kestävyteen liittyviä toimintoja. Näistä osa linkittyi tarkemman pohdiskelun jälkeen myös taloudelliseen kestävyteen. Kierrätys tuntui olevan kiinteä osa päiväkodin perusarkea, ja myös lapsia osallistettiin kierrättämiseen pienestä pitäen. Materiaalien uusiokäyttö oli tavanomaista ja perusteltua myös taloudellisessa mielessä. Lelu- ym. hankinnoissa noudatettiin kestävän kehityksen periaatteita.

Kestävän kehityksen sosiaalista ulottuvuutta tukeviksi toiminnoiksi ja käytännöiksi miellettiin mm. kiusaamisen ehkäisy, yhteisöllisyyden vaaliminen yhteisten juhlien kautta sekä lasten ja vanhempien osallisuuden tukeminen päiväkodin arjessa.

Olemme aikaisemmin pohtineet lapsen osallisuutta Shierin tasomallin mukaan. Vaikka päiväkodissa pyritään huomioimaan lapsen osallisuutta, vaikuttaa kuitenkin siltä että osallisuuden toteutuminen jää melko pinnalliselle tasolle. Venninen, Leinonen ja Ojala (2010) ovat niin ikään todenneet, että vaikka lapsen oikeus osallisuuteen on tunnustettu eri toimijoiden keskuudessa, jää se silti arjessa usein huomioimatta. Shierin mallin ensimmäisellä tasolla lapsen osallisuus ilmenee lapsen kuuntelemisena ja kohtaamisena. Toisella ja kolmannella tasolla lasta kannustetaan ilmaisemaan

mielipiteitään ja ajatuksiaan, ja ne pyritään ottamaan huomioon toiminnan suunnittelussa. (Venninen – Leinonen – Ojala 2010: 5 - 6.) Lasten osallisuuden toteutuminen jäi opinnäytetyömme kohteena olleessa päiväkodissa usein ensimmäiselle tasolle. Aikuisten toiminnassa näkyi ajoittain pyrkimys myös toisen ja kolmannen tason osallisuuteen. Osallisuus tuntui toteutuvan paremmin isompien lasten kohdalla. Myös Soccan tutkimuksessa ”Parasta on, kun yhteinen kokemus muuttuu jaetuksi iloksi” – Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa mukaan vanhemilla lapsilla on pienempiä paremmat vaikuttamismahdollisuudet esim. toiminnan suunnittelussa (Venninen – Leinonen – Ojala 2010: 19 - 21). Tutkimuksemme kohteena olleessa päiväkodissa lasten ideoita hyödynnettiin jonkin verran juhlien suunnittelussa, mutta pääasiassa toiminnan suunnittelu nähtiin aikuisjohtoisena. Haastateltavien oli vaikea tuoda ilmi mitään konkreettisia keinoja joilla lasten osallisuus tuotaisiin osaksi päivittäistä toimintaa. Jotta voidaan puhua todellisesta lapsen osallisuudesta, tulisi osallisuuden toteutua päivittäin (Venninen – Leinonen - Ojala 2010: 6). Osallisuudella ei myöskään tarkoiteta pelkästään sitä, että lapsi pääsee osallistumaan järjestettyyn toimintaan muiden mukana, vaan syvempää osallistumista päätöksentekoon ja kuulluksi tulemistä. Toisaalta päiväkotiympäristössä tämä voi olla sosiaalisissa suhteissa tukea tarvitsevalle lapselle turvallinen tapa ottaa ensiaskeleita kohti syvempää osallisuutta. (Hujala – Turja 2011: 46 - 47.)

Vanhempia kannustettiin aktiivisesti osallistumaan päiväkodin arkeen. Yhteistyö päiväkodin ja kodin välillä nähtiin tärkeäksi, ja sitä haluttiin tukea. Henkilökunta oli luonut hyvät puitteet vanhempien osallisuudelle ja mahdollisti myös vanhempien yhteisen toiminnan järjestämisen. Pyrkimys vanhempien osallisuuden lisäämiseen näytti olevan tietoisista ja suuri osa haastateltavista tunnisti oman roolinsa tärkeyden tässä prosessissa. Venninen yms. (2011) ovat tutkineet vanhempien osallisuutta päivähoitossa pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Tässä tutkimuksessa vanhempien osallistamisen ehkä keskeisimmäksi välineeksi nimettiin kasvatuskumppanuus. Kasvatuskumppanuus ei kuitenkaan erityisesti noussut esille haastatteluaineistostamme, vaan työntekijät pohtivat vanhempien osallisuutta enemmänkin arkisen yhteydenpidon ja tiedonjakamisen näkökulmasta. Myös vanhempainillat ja vanhempien keskinäinen vuorovaikutus nähtiin tärkeinä asioina.

Hujalan ja Turjan (2011: 46) mukaan osallisuus ja yhteisöllisyys liitetään nykyisin vahvasti toisiinsa. Usein osallisuus mielletään pelkästään lasten osallistumiseksi toimintaan, ilman yhteisöllisyyttä, mihin liittyisi aikuisen ja lapsen tasavertaista neuvottelua ja kanssakäymistä. Päiväkodissa, jossa haastattelut toteutettiin, pyritään koko päiväkodin kattavaan yhteisöllisyyteen, mikä ilmeni mm. tapana järjestää säännöllisesti yhteisiä juhlia ja tapahtumia, joiden järjestysvastuu on ryhmissä kiertävä. Lapsimäärältään melko suuren päiväkodin perusarjessa ryhmien sisäinen yhteisöllisyys kuitenkin korostuu. Koko päiväkodin yhteisöllisyyden toteutumiselle jää vähemmän mahdollisuuksia, kun tilojen rajallisuus asettaa omat haasteensa toiminnan toteuttamiselle. Lapsiryhmät noudattavat keskenään osittain eriäviä päivärytmejä ja vuorottelevat tilojen käytössä, jolloin myös yhteisöllisyys elää vahvimmin ryhmien sisällä. Ylipäättään yhteisöllisyys näyttäisi rajoittuvan päiväkodin seinien sisäpuolelle, vaikka lähiympäristöön tutustumista pidettiin tärkeänä ja yhteisöllisyyteen liittyvänä asiana. Merja Koivulan (2010) väitöskirjasta Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa ilmenee, että yhteisöllisyyttä koetaan usein helpommin pienemmissä ryhmissä, suuremman ryhmän kustannuksella.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (n.d.) suosittelee, että päiväkodeissa laadittaisiin kirjalliset suunnitelmat kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen malliksi. Myös laki velvoittaa tähän esiopetusryhmiä, jotka kuuluvat perusopetuslain piiriin (Perusopetuslaki 629/1998 29§). Kiusaamisen ehkäisy on tunnistettu tärkeäksi asiaksi päiväkodissa. Tällä hetkellä kiusaamisenehkäisysuunnitelma on käytössä esiopetusryhmässä ja se on tarkoitus ottaa käyttöön myös laajemmassa mittakaavassa. Muissa ryhmissä tutustutaan suunnitelmaan ja pyritään soveltamaan sitä oman ryhmän tarpeita vastaavaksi.

Halusimme haastattelun avulla saada tietoa myös niistä keinoista, joilla lapsia kasvatetaan kestävän kehityksen toimintakulttuuriin. Haastateltavien oli vaikea eritellä ja nimetä niitä arjen toimintoja, jotka kytkeytyvät kestävän kehityksen kasvatukseen. Myös 4V-hankkeen selvityksen mukaan kestävää kehitystä ja kestävän kehityksen kasvatusta ei nähty toisistaan erillisinä asioina (4V- Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin-yhteisöllisyys ja hyvä elinympäristö-hanke 2009: 16). Toisaalta nähtiin kuitenkin tärkeänä kasvattaa lapsia kestävän kehityksen arvomaailmaan. (4V- Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin-yhteisöllisyys ja hyvä elinympäristö-hanke 2009: 5.) Saadusta

aineistosta pystyimme kuitenkin poimimaan joitakin yksittäisiä esimerkkejä ja kuvailtuja arjen tilanteita, joissa kestävän kehityksen kasvatusta tapahtuu. Kaiken kaikkiaan haastateltavien tuottama tieto aiheesta jäi melko ohueksi. Vaikuttaa siltä, että vaikka kestävän kehityksen kasvatusta arjessa tapahtuu, ei tämä kasvatusta kuitenkaan ole kovin tietoista tai se jää yksittäisten ihmisten yksittäisiksi valinnoiksi. Taustalta tuntuu puuttuvan kokonaisvaltaisempi kestävän kehityksen kasvatuksen toimintaperiaate, johon koko työyhteisö olisi sitoutunut.

Päiväkotiin on perustettu Keke-tiimi, jonka tarkoituksena on levittää työyhteisöön kestävään kehitykseen liittyvää tietoa ja osaamista. Lisäksi päiväkodissa on nimetty Keke-vastaava, jonka vastuulla on Keke-tiimin toiminnan koordinointi. Keke-tiimin toiminta nähdään positiivisena asiana ja Keke-vastaavan puoleen käännetään herkästi kestävään kehitykseen liittyvissä kysymyksissä; häneltä odotetaan tietoa ja ohjausta mm. kierrätysasioissa. Koska päiväkodin arki koetaan melko kiireiseksi ja hektiseksi, on järkevää, että esimerkiksi kestävään kehitykseen liittyviin koulutuksiin ja tiedotustilaisuuksiin osallistuvat vain tietyt työyhteisön jäsenet ja että tieto kulkeutuu heidän kauttaan eteenpäin. Toisaalta haastatteluista jäi vaikutelma, että muu työyhteisö jättäytyy melko passiiviseen rooliin, kuin odottamaan tietoa muualta käsin sen sijaan, että itse aktiivisesti ottaisivat asioista selvää. Keke-tiimintoiminta hakee vielä muotoaan, eikä ole toistaiseksi ollut kovin säännöllistä, mikä osaltaan on hidastanut tiedon leviämistä.

Henkilöstön asenne kestävän kehityksen toimintakulttuurin kehittämistä kohtaan on pääasiassa positiivinen, mutta käytännössä sen toteuttaminen koetaan toisinaan haasteelliseksi. Samansuuntaisiin tuloksiin on päädytty 4V-hankkeen toteuttamassa tutkimuksessa (4V- Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin- yhteisöllisyys ja hyvä elinympäristö-hanke 2009). Esiin tulleita haasteita olivat mm. käytettävissä olevan ajan ja tiedon riittämättömyys. Haastateltavat kokivat että kestävän kehityksen toimintakulttuurin toteuttamisen tulisi olla helppoa ja ikään kuin rakenteisiin sisälle kirjattua. Tämä ei kuitenkaan aina käytännössä toteudu, esimerkiksi päiväkodissa maitopurkeista syntyvä jäte saattaa jäädä kierrättämättä henkilöstön halusta huolimatta, koska päiväkodista ei löydy tälle jätteelle tarkoitettua kierrätysastiaa. Myös 4V-hankkeen toteuttamassa tutkimuksessa yhdeksi kestävän kehityksen käytännön toteuttamisen haasteeksi mainitaan tämänkaltaisen puutteellinen kestävän kehityksen

infrastruktuuri (4V- Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin- yhteisöllisyys ja hyvä elinympäristö-hanke 2009).

8 Pohdinta

Kestävä kehitys lienee tuttu termi meille kaikille. Erityisesti kestävä kehityksen ekologinen ulottuvuus on läsnä arkipäiväisissä valinnoissa ja kulutustottumuksissamme. Etenkin huoli ilmastonmuutoksesta on lisännyt tietoisuuttamme kestävä kehityksen tärkeydestä niin yksilö-, kuin yhteiskuntatasolla. YK:n tasolla kestävä kehitys on ollut mukana toimintastrategioissa jo 1990-luvun alkupuoliskolta. Rio de Janeirossa järjestetyn kokouksen yhteydessä nostettiin esille ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden tasapainon tärkeys turvattaessa inhimillisen elämän puitteet myös tuleville sukupolville. Tästä huolimatta sosiaalinen kestävyys näyttää jääneen taka-alalle niin yksilöiden tietoisuudessa, kuin poliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossakin. Merkkejä muutoksesta alkaa kuitenkin olla ilmassa. Esimerkiksi Lastentarhanopettajaliitto on nostanut sosiaalisesti kestävä kehityksen teemakseen vuodelle 2012.

Osa kunnista on laatinut oman kestävä kehityksen ohjelmansa. Kestävä kehityksen periaatteita noudatetaan jo monissa työyhteisöissä ja oppilaitoksissa. Viimevuosina kestävä kehityksen toimintakulttuuria on alettu kehittää myös varhaiskasvatusyksiköissä. Yhä laajemmalti on alettu ymmärtää kestävä kehityksen moniulotteisuus. Kestävä kehitys ei ole enää pelkkiä ekologisesti kestäviä valintoja, vaan tavoitteena on kasvaa tietoisuuteen siitä, että todellinen kestävyys syntyy huomioimalla kaikki kolme ulottuvuutta samanaikaisesti.

Espoon kaupunki näyttäisi olevan suomalaisessa mittakaavassa eräänlainen kestävä kehityksen edelläkävijä. Etenkin liittyminen kansainväliseen RCE-verkostoon on osoitus siitä, että Espoon kaupunki haluaa panostaa kestävään kehitykseen koko kaupungin tasolla. Espoo on luonut vakuuttavan kestävä kehityksen strategian ja asettanut konkreettiset tavoitteet kestävä kehityksen toteuttamiseksi eri toimintayksiköissä. Haasteeksi muodostuu eri toimijoiden ja työyhteisöjen sitouttaminen yhteiseen tavoitteeseen. Kestää aikansa ennen kuin kestävä kehityksen suunnitelmat muuttuvat kiinteäksi osaksi yksiköiden toimintaa. Muutosprosessia saattavat hidastaa mm.

työntekijöiden asenteet, puuttuvat tai vähäiset resurssit sekä tiedon saantiin ja – kulkuun liittyvät ongelmat.

Opinnäytettä tehdessämme havaitsimme, että vaikka tietoa kestävästä kehityksestä on toisaalta nykyään tarjolla paljon, voi ongelmaksi muodostua relevantin tiedon poimiminen tietovirrasta sekä tiedon soveltaminen omaan työhön ja lapsiryhmän tarpeisiin soveltuvaksi. Tarvitaan täsmätietoa kestävästä kehityksestä varhaiskasvatusympäristössä. Tätä täsmätietoa voisivat tarjota Espoon kaupungin suunnitelmissa olevat päiväkotikohtaiset kestävä kehityksen ohjelmat. Työyhteisöissä hyviksi koettuja käytäntöjä ja toimintamalleja tulisi kirjata ylös ja levittää yleiseen tietoon ja käyttöön. Nämä työyhteisön kirjaamat käytänteet voisivat toimia pohjana päiväkodin kestävä kehityksen ohjelman laatimiselle. Ylipäätään päiväkodit hyötyisivät yhteisesti sovitusta kestävä kehityksen linjauksista ja yksityiskohtaisista tavoitteista. Toimintayksikön kaikki yksittäiset kestävä kehityksen toimet voitaisiin kirjata osaksi laajempaa suunnitelmaa, jossa on huomioitu kestävä kehityksen kaikki ulottuvuudet. Kestävä kehitys tulisi liittää osaksi päiväkodin arkea myös toimintayksikön omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä toimintakulttuurin kehittämisen tulisi olla suunnitelmallista ja tavoitteellista.

Sosiaalinen kestävyys varhaiskasvatuksessa ilmenee erityisesti osallisuuteen, yhteisöllisyyteen, tasa-arvoon ja vastuuseen kasvamiseen liittyvien tavoitteiden kautta. Tavoitteet sinällään ovat arkipäivää monissa päivähoitoyksiköissä, mutta niiden yhteyttä kestäväan kehitykseen ei välttämättä tiedosteta. Kuitenkin näiden tavoitteiden ja niihin liittyvien käytäntöjen linkittäminen osaksi kaiken kattavaa kestävä kehityksen toimintakulttuuria vahvistaisi luonnollisella tavalla sosiaalisen kestävyuden asemaa varhaiskasvatuksessa. Tätä kautta sosiaalinen kestävyys ja sen merkitys tulisi näkyväksi myös päivähoidon henkilöstölle ja löytyisi väylä kestävä kehityksen eri ulottuvuudet huomioivien uusien toimintamallien kehittämiselle.

Jotta kestävästä kehityksestä muotoutuisi Espoon kaupungissa pysyvä toimintaperiaate ja jatkuvasti kehittyvä toimintakulttuuri, tulisi tavoitteiden toteutumista arvioida aika ajoin. Sopivien arviointimenetelmien ja mittareiden kehittäminen, sekä arvioinnin toteuttaminen voisi olla sopiva opinnäytetyön aihe tulevaisuudessa.

Lähteet

4V: Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin – yhteisöllisyys ja hyvä elinympäritö –hankkeen selvitys. Kestävän kehityksen ja yhteisöllisyyden nykykäytänteet, asenteet ja tiedot sekä tuen tarve. Tns Gallup.

Aula, Maria Kaisa – Nivala, Elina (toim.) 2011: Mistä löytyy oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino kasvatuksessa? Teoksessa Kymmenen kysymystä kasvatuksesta. Helsinki:Lapsiasianvaltuutetun toimisto, Seurakunnalliset lapsi-ja nuorisotyön palvelujen järjestö, terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen Vanhempainliitto ry. 31-38.

Education for change - Kestävän kehityksen kasvatuksen käsikirja. Itämeren yliopistojen ohjelma. Uppsalan yliopisto. Kestävän kehityksen keskus.

Eskola, Jari – suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Espoon kaupunki 2011. Päivähoito. Verkkodokumentti. <http://www.espoo.fi/fi-FI/Paivahoito_ja_koulutus/Paivahoito>. Luettu 25.11.2011

Espoon kaupunki 2012.RCE Espoo. Verkkodokumentti. <http://www.espoo.fi/fi-FI/Asuminen_ja_ymparisto/Ymparisto_ja_luonto/Ymparistotietoisuus/RCE_Espoo>. Luettu 10.1.2012.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2009: Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.) 2011: Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948. Office of the HighCommissioner for Human Rights.

Kalliala, Marjatta 2008: Varhaiskasvatuksen uusi suunta. Julkaisussa: Varhaiskasvatus 2000-luvulla? Vairhaiskasvatuspalvelut ja henkilöstön osaamisvaatimukset. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ. 19-23.

Kautto, Mikko - Metso, Laura 2008: Sosiaalinen kestävyys - Uusi poliittinen horisontti? Yhteiskuntapolitiikka 73. 411-420.

Kestävä kehitys 2011. Mitä on kestävä kehitys. Ympäristöministeriö. Verkkodokumentti. <<http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=22119&lan=FI#a1>>. Luettu 25.1.2012.

Kestävä kehitys, 1994: Raportti määritelmää pohtineen työryhmän keskusteluista 18. Huhtikuuta 1994.

Kestävän kehityksen kasvatus Espoossa – Keke-selonteko 2011.

Kirves, Laura – Stoor-Grenner, Maria 2010: Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan.

Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi 2006. Kansallinen kestävä kehityksen strategia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2006. Valtioneuvoston kanslia.

Koivula, Merja 2010: Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education. Psychology and Social research 390. Jyväskylä University Printing House.

Leinonen, Jonna – Venninen, Tuulikki – Ojala, Mikko 2010: ”Parasta on, kun yhteinen kokemus muuttuu jaetuksi iloksi. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Työpapereita 2010:3. Socca Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. VKK-Metro, Varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö.

Leinonen, Jonna – Venninen, Tuulikki – Ojala, Mikko 2011. Osallisuuden kulttuurin kehittäminen. Päivähoitohenkilöstön näkemyksiä lasten osallisuuden tukemisesta. Teoksessa Mäkitalo, Anna-Riitta – Nevanen, Saila – Ojala, Mikko – Tast, Sylvia – Venninen, Tuulikki- Vilpas, Birgitta (toim.) 2011: Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 26. Yliopistopaino. 83-98.

Luomi, Annukka – Paananen, Johanna – Viberg, Katja – Virta, Laura 2010: Keke päiväkodissa. Kestävän kehityksen opas. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy. 4V - Väliä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin.

Mäkelä, Jukka 2010: Miksi lasten elämää hallitsee yksin pärjäämisen pakko? Teoksessa Nivala, Elina (toim.) Kymmenen kysymystä kasvatuksesta. Helsinki: Lapsiasianvaltuutetun toimisto, Seurakunnalliset lapsi- ja nuorisotyön palvelujen järjestö, terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen Vanhempainliitto ry. 24-27.

Pihlaja, Päivi 2008: Varhaiskasvatuspalvelut ja henkilöstön osaamisvaatimukset. Julkaisussa: Varhaiskasvatus 2000-luvulla? Vairhaiskasvatuspalvelut ja henkilöstön osaamisvaatimukset. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ. 19-23.

Ruusuvuori, Johanna 2010: Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori – Nikander – Hyvärinen (toim.) 2010: Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 424-431.

Salonen, Arto 2011. Kestävä kehitys toteutuu vastuuta kantaen. *LectioPraecursoria Väitöstilaisuudessa 12.11.2010*. Helsingin yliopisto. *Didacta Varia* 16(1), 59-66

Salonen, Arto 2012: Sosiaalisen kestävyys edistäminen on kestävä kehityksen ydinosaamista. *Lastentarha* 1/2012. 10-17.

Salonen, Arto O. 2010. Kestävä kehitys globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena. Helsingin Yliopisto. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Opettajakoulutuslaitos. Tutkimuksia 318. Helsinki:Yliopistopaino.

Sosiaalisesti kestävä kehitys 2008.Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Verkkodokumentti. <<http://info.stakes.fi/ssd/FI/index.htm>>. Luettu 12.12.2011.

Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Saarijärvi:Gummerus kirjapaino Oy.

Suomen kestävä kehityksen asettama strategiaryhmä 2006.Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallisen kestäväkehityksen strategia.Valtioneuvoston kanslia.

Suomen kestävä kehityksen toimikunta 2009. Kansallinen kestävä kehityksen arviointi 2009.Helsinki:Ympäristöministeriö.

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu 11.6.1999.

Teemahaastattelurunko

Haastattelun teemat ja apukysymykset

Taustatiedot: koulutus ja tehtävänimike

1. Kestävän kehityksen määritelmä
 - a. Mitä tarkoittaa kestävä kehitys
 - b. Millaisia asioita ja toimintoja se pitää sisällään
 - c. Mitä sanoja liittäisit määritelmään
2. Kestävän kehityksen sosiaalinen ulottuvuus
 - a. Mitä mielestäsi tarkoitetaan sosiaalisesti kestäväällä kehityksellä
3. Kestävä kehitys arjen käytännöissä päiväkotit Jousenkaareissa
 - a. Millaisin toimin päiväkodin arjessa edistetään kestävä kehitystä
 - b. Mainitse konkreettisia esimerkkejä siitä, kuinka päiväkodissanne toteutuu
 - i. yhteisöllisyys
 - ii. tasa-arvo
 - iii. osallisuus
 - c. Liittykö asiaan haasteita
 - d. Mitä voisi vielä parantaa
4. Kestävän kehityksen kasvatus
 - a. Millä tavoin lapsia kasvatetaan kestävan kehityksen toimintakulttuuriin
 - i. millaisia asenteita ja arvoja lapsille opetetaan ja miten
 - ii. millaisia käytäntöjä lapsille opetetaan
 - iii. miten lapsille opetetaan vastuun kantamista
 - b. Liittykö asiaan haasteita
 - c. Mitä vielä voisi parantaa
5. Mitä muuta haluaisit kertoa

